

• BESZÁMOLÓK—VITÁK :
A NÉPRAJZTUDOMÁNY HELYZETÉNEK
MEGVITATÁSA

A Magyar Tudományos Akadémia II. osztályának vezetősége 1953. nov. 7-én tartott ülésén megvitatta a néprajztudomány mai helyzetét. A megbeszélés alapja a Néprajzi Állandó Bizottság által készített beszámoló, valamint a felszabadulás óta megjelent jelentősebb néprajzi irodalomról szóló bírálatok voltak. Az ülésen az osztályvezetőség tagjai, a Néprajzi Főbizottság tagjai és a rokon tudományterületekről felkért bírálók voltak jelen.

I. A Főbizottság jelentése a magyar néprajztudomány helyzetéről
(1950—53)

I. A mai néprajzi munka előzményei

Ha az Akadémia újjászervezése óta eltelt időszak néprajzi kutatásának eredményeit és hibáit akarjuk vizsgálat alá venni, akkor szükségesnek látszik, hogy szembügyre vegyük azokat az előzményeket, amelyek sok szempontból meghatározzák tudományunk mai helyzetét.

Tudományunk művelése Magyarországon céltudatosan csak a múlt század közepe táján indult meg, főleg folklórgyűjtésekkel és csak a század végén épült ki a teljességre törekvő néprajzi kutatás s létesültek annak szervezeti formái. (A Néprajzi Múzeumot 1872-ben alapították, a Néprajzi Társaság 1889-től működik és 1890-től adja ki Ethnographia c. folyóiratát, amelynek melléklete, a Néprajzi Múzeum Értesítője 1900-ban indul meg.) Az egyetemi oktatás megszervezése azonban még évtizedekig várat magára, csak 1930-ban indul meg a rendszeres oktatás egyetemeinken, azonban az egyetemi tanárok közül halálozás folytán egyik sem töltött el négy évnél hosszabb időt katedrán és ezért nem vált lehetségessé, hogy a néprajz területén olyan iskolák alakuljanak ki, mint a történeti tudományok más ágaiban.

A magyar néprajztudománynak azonban voltak olyan haladó képviselői, akiket joggal tekint a mai kutatás elődeinek. Közülük elég, ha utalunk a kossuthi eszmékért harcoló szélsőbaloldali Orbán Balázsra, Herman Ottóra, a munkás-

mozgalom jelentőségét felismerő Katona Lajosra, a nagy népzenei gyűjtés megindítóira, Bartók Bélára és Kodály Zoltánra, továbbá a néprajztudomány több területén is igen értékeset alkotó Györffy Istvánra. A két világháború között a magyar folklorisztika az orosz, illetve szovjet folklorisztika követője volt nyílt elvi vitákban. Elmondhatjuk tehát, hogy az öntudatosuló néprajzi munkásság kialakulásától kezdve kimutatható tudományunkban egy olyan irányzat, mely a magyar és az európai fejlődés haladó mozzanataihoz kapcsolódott.

Az önálló tudománnyá alakult néprajznak legfontosabb hibája kezdettől fogva az elvi kérdések tisztázatlansága, sőt sok esetben az ilyen jellegű igénynek a hiánya volt. Annál a kevés számú kutatóknál, akiknél elvi, módszertani érdeklődés volt tapasztalható, különféle nyugati néprajzi iskolák hatása érvényesült. Lényegében ez volt a helyzet még közvetlenül a felszabadulás utáni években is. Egyes tanulmányok, legtöbbször nem is tudatosan, a legkülönbözőbb idealista, kozmopolita nézeteket hirdették, az angol-amerikai, a francia szociológiai iskola eredményeire hivatkoztak, vagy pedig változatlanul elzárkóztak bármilyen elméleti kérdés felvetése elől. Többen a paraszti változás lényegét sem ismerték fel, s ez a hiba nem egy dolgozatban tükröződött.

A multbeli lemaradás nehézségei a felszabadulás után minden téren hamarosan előbukkantak. Így azoknak a feladatoknak az elvégzése, amelyek népünk nagy kulturális átalakulásából önként következő a néprajzra hárultak, készületlenül talált bennünket nagyon sok tekintetben. A formájában nemzeti, tartalmában szocialista kultúra magyarországi felépítésében való részvétel, a haladó hagyományok anyagának gyűjtése, a születő, előttünk alakuló kultúra jelenségeinek vizsgálata, a régi és új néprajzi anyag feldolgozásában való szakértői tanácsadó és bíráló részvétel voltak azok a feladatok, amelyek elméleti és gyakorlati téren hamarosan jelentkeztek. Jóformán nem volt az egész országban a művészetnek egy ága sem, amelyik anyagért vagy elvi útmutatásért ne fordult volna a néprajzhoz, nem beszélve a kulturális tömegmozgalmakról, amelyek szintén sürgetően léptek fel. Ezeket az igényeket természetesen csak akkor lehet kielégíteni, ha az elméleti kérdések tudományosan tisztázottak és megfelelő leíró anyag áll a rendelkezésre. Azonban a népi kultúra fejlődésének törvényszerűségei, a parasztság tudatában meglévő multbeli csökevények ismerete, a kulturális kölcsönhatások szabályai, a népi kultúra haladó nemzeti jegyei, a folklorizáció mozgató erői lényegében feltáratlanok voltak, holott éppen ezek ismerete tisztázta volna azokat a körülményeket és adottságokat, amelyek a kulturális forradalom zajlását jelentős mértékben befolyásolják.

Ezen maximális igények és minimális előkészítés közepette tette meg a néprajztudomány azokat a lépéseket, amelyeket alább körvonalazunk, s amelyek célja az volt, hogy saját szakmánk területén hozzájáruljunk a szocializmus építéséhez.

Ha az Akadémiánk újjászervezése óta eltelt időszak néprajzi munkájának hibáit és eredményeit akarjuk vizsgálóra venni, akkor célszerűnek tűnik előttünk,

ha mindezeket a kérdéseket szervezetek, intézmények, kiadványok stb. szerint csoportosítjuk. Így elsőnek a magyar néprajz legfőbb irányító szervének, a Néprajzi Állandó Bizottságnak munkáját vizsgáljuk meg.

2. A Néprajzi Állandó Bizottság munkája

Tudományunkban a komoly, mélyreható változás ideológiai és szervezeti feltételeit akadémiánk átszervezése, a Néprajzi Állandó Bizottság meginduló munkája, ugyanakkor a magyar múzeumügy 1950-re megvalósult átszervezése tette lehetővé. Az A. B. 1950. április 26-án tartotta első alakuló ülését s azóta rendszeresen kialakult terv szerint végzi munkáját. Üléseit az első évben kéthetenként tartotta, azóta havonként. Az alakuló ülésen az Állandó Bizottság kidolgozta munkatervét, felosztotta és felelősökre bízta az egyes munkaterületeket. Feladatának tartotta az egyes néprajzi intézmények munkájának összehangolását, a tervmunkák ellenőrzését, a néprajzi kiadványok felülvizsgálatát, az elvi kérdésekben való állásfoglalást, a marxizmus-leninizmus alapján álló kutatás előmozdítását. I.ényegében azonban eleinte az Állandó Bizottság inkább operatív és szervezési kérdésekkel foglalkozott, elveszett a részletekben. Nem volt képes pártos, kemény, elvszerű viták légkörének kialakítására, ellenkezőleg, mindegyre tekintettel volt személyi érzékenységekre. Tudományunk tervezését maximalizmus jellemezte, s irreális célokat tűzött ki. Bizonyos változást mégis jelentett és több kezdeményezése is jelentős volt, így a *siófoki néprajzi konferencia* (1950 végén), melyet az Állandó Bizottság szervezett meg a néprajzi kutatók szélesebb aktívájára támaszkodott. Ezen a konferencián sorra kerültek a következő kérdések: a magyar néprajz haladó hagyományai és hibái, a néprajz szerepe a kulturális forradalomban, a munkáséletmód kutatásának néprajzi kérdései, ötéves tervünk átdolgozása, hogy ideológiailag is, szakmailag is kiküszöböljük az első terv hibáit. Az elhangzott referátumokat éles és kemény vita követte, kialakulóban volt a bíráló és önbírálat szelleme. Hiba volt azonban, hogy a siófoki konferencia határozatait és eredményeit a szélesebb néprajzi közvélemény csak egy rövid Ethnographia-beli beszámolóból ismerhette meg. Hatása tehát nem volt elég termékenyítő.

1951 őszén az Állandó Bizottság felülvizsgálta eddigi munkáját, megállapította annak adminisztratív jellegét, kijelölte az Állandó Bizottság feladatait, amelyek középpontjában az elvi irányítás, a néprajz fontos kérdéseinek szélesebbkörű aktív bevonásával való megvitatása, a néprajzi intézmények tervszerű ellenőrzése, a dolgozókkal való jobb kapcsolat megteremtése, a kialakult munkaközösségek irányítása állott. Az Állandó Bizottság önbírálata, az új feladatok kijelölése változást hozott a munkájában. Elsősorban arra kell rámutatnunk, hogy megkezdődött a viták olyan irányú kialakítása, amely elsősorban az ideológiai fejlődés elősegítését szolgálta.

Így igen széleskörű értekezleten vitattuk meg a múzeumainkban rendezett *néprajzi kiállítások* ügyét. E vita feltárta kiállításaink nagy eredményei mellett azok egy sor ideológiai, szakmai hibáját. Az Állandó Bizottság a vita alapján határozatokat hozott, e határozatokat az *Ethnographia* és az *Osztályközlemények* közölte s ennek nyomán jelentősen megjavult kiállításaink eszmei, szakmai színvonala. A szovjet muzeológia tapasztalatainak felhasználása is egyre inkább érvényesült. Az Állandó Bizottság határozataiban többek között az alábbiakat találjuk: »minden néprajzi kiállítás — a multa és jelenre vonatkozva egyaránt — határozottan és világosan foglaljon állást a dolgozó nép érdekei mellett. A mult anyagából elsősorban azokat a vonásokat kell kiemelni, melyek a jelen harcaiban is tanulságul szolgálnak«. Hangsúlyozza a határozat, hogy minden kiállítás előkészítésében segítséget kell kérni a helyi párt- és tanácsszervektől, figyelembe kell venni a dolgozók javaslatait. A kiállítás történeti korszakbeosztásainál minden esetben el kell választani a felszabadulás előtti és utáni korszakot, ügyelni kell a paraszti osztálytagozódásnak tárgyakon keresztül való bemutatására. Az Európán kívüli néprajz anyagának kiállításakor az elnyomott gyarmati népek szabadságharcait is ábrázolnunk kell stb. (l. *Ethnographia* 1952 : 463.). További vitaülésen tárgyaltuk meg Marót Károly »*A néprajztudomány elvi problémái*« c. referátumát, mely a címben jelzett kérdés egy részlegét elemezte. Több hozzászóló igyekezett a kérdést szélesebb keretekbe állítani. A megbeszélés során élénk vita alakult ki a vezető néprajzi kutatók addigi munkásságáról és felmerült, hogy különösen a Horthy-korszak néprajzi kutatását kellene külön vitaülésen megtárgyalni.

Résztvettünk az egyetemen rendezett vitán, amely a *sztálini nyelvtudományi kérdések tudományos jelentőségéről* szolt, s ennek keretében Sztálin megállapításainak a néprajzra érvényes téziseit elemezte elsősorban a folklorisztika szemszögéből Ortutay Gyula előadása és a hozzászólások.

Az *egyetemes néprajz tankönyvtervezetének* megvitatása kibővített bizottság keretei közt folyt le, de csak néprajzi szakemberek közreműködésével. Viszont *Vargyas Lajos verstani munkájának* vitáján a különböző társtudományok kutatói, valamint az Írószövetség és Zeneművész Szövetség vezető tagjai is résztvettek aktív módon. *Kresz Mária díszítőművészeti tanulmányának* megvitatásán a kulturális mozgalom szerveinek képviselői is jelen voltak, így a Népművészeti Intézet vezetői, az Iparművészeti Főiskola tanárai stb.

Ezekkel a vitákkal az Állandó Bizottság egyrészt a szakterületen belül járult hozzá fontos kérdések tisztázásához, másrészt előmozdította az érintkező tudománysszakok együttműködését is, és komoly lépéseket tett az elmélet és gyakorlat összehangolására. Meg kell azonban állapítanunk, hogy több esetben ezek a mélyreható eszmecserék feltárták a résztvevők elvi bizonytalanságát is. Az Állandó Bizottságnak jobban kellett volna törekednie a viták anyagának publikálására, hogy ezáltal a problematikus kérdéseket a lehetőséghez mérten tisztázza. Ennek tulajdonítható leginkább, hogy az Állandó Bizottság elvi irányí-

tása nem hatott kellő mélységben és szélességben a tudományterület művelői körében.

Tevékenysége területén jelentős munkája az Állandó Bizottságnak a néprajzi kutatások tervének elkészítése, illetve az egész néprajzi terület munkájának összehangolt terv szerint való irányítása. Az öt éves terv kritikai átvizsgálása során az Állandó Bizottság jól határozta meg a feladatokat, helyesen jelölte ki a legfontosabb tennivalókat. Hibája elsősorban az volt, hogy főként a feladatokat látta maga előtt, s nem vette tekintetbe szakembereink számát, munkabírását és feladatokra való erejét. Ezért tervezésünk maximalista volt. Különösen látszott ez a kiadványok előirányzásánál a szakmai és népszerűsítő publikációk tekintetében. Tervezett kiadványaink közül igen kevés jelent meg, tervünkben lemaradás mutatkozik. Ebben azonban közrejátszik az is, hogy elkészült munkáink nem jelentek meg, pl. Kiss Lajos monográfiája, a Tiszaigarról szóló munka stb. Folyóirataink is késve jelennek meg különböző lektori problémák miatt és amiatt is, hogy a *II. osztály is késlelteti*. Ezek a körülmények is fokozták a kiadványok terén való lemaradást.

Tervünk végrehajtásának ellenőrzése időszakonként megtörtént, valójában azonban nem volt mindig elég mély és alapos és nem vált aktívabb segítőjévé a terület fejlődésének. Ennek ellenére a munkaközösségekben folyó kutatómunka a multhoz képest mégis jelentősen javult. Ezt egyaránt köszönhetjük az Akadémia által rendelkezésünkre bocsátott anyagi fedezetnek és annak a ténynek, hogy egységes terv szerint dolgozunk. 11 munkaközösségben folyik kutatás a néprajz legfőbb problémaköreiből az anyagi, társadalmi és szellemi kultúra egész területén. A II. Osztály vezetőségének javaslatára (Lukács György és Fogarasi Béla elvtársak iránytmutató kritikái nyomán) határozta el az Állandó Bizottság, hogy külön munkaközösség foglalkozik a munkásfolklor kutatásával. Az Állandó Bizottság javasolta, hogy külön munkaközösség alakuljon a falu szocialista átalakulása néprajzi jelenségeinek vizsgálatára. E területen hibája az Állandó Bizottságnak, hogy eddig nem rendezte meg a munkásfolklor mélyreható vitáját, amit a téma fontossága és a kutatás módszerének kialakulatlan volta feltétlenül indokolna. Az új életmód kutatása területén, ha már meg is tettük az első lépéseket, azonban ezen a téren eredményeink még messze a lehetőségek mögött maradtak. Általában a munkaközösségek munkájáról megállapíthatjuk, hogy csak kutatóink témára való irányítását sikerült a munkaközösségek szervezetével szilárdan biztosítani, de igazi közösségben végzett munkát eddig még alig.

Az Állandó Bizottság feladatának tartotta a fiatal, ösztöndíjas, aspiráns szakembereinkkel való állandó, beható foglalkozást. Több ülésünkön meghallgattuk kezdő kutatóink részletes beszámolóját, egy-egy Állandó Bizottságtag külön is foglalkozott az akadémiai ösztöndíjasokkal, megvitatta velük munkájukat, irányítással, szakmai segítséggel támogatta. Az Állandó Bizottság az aspiránsképzés kérdéseiről, tematikájáról, módszertani problémáiról véleményt alkotott, határozatokat javasolt.

Összefoglalóan elmondhatjuk, hogy az Állandó Bizottság munkája során igyekezett a MDP II. kongresszusának, a SZKP XIX. kongresszusának tanításait, a marxizmus-leninizmus ideológiáját érvényesíteni munkája során, igyekezett a terület ideológiai fejlődését elősegíteni, s feladatának tekintette a tudományos munka szocialista megszervezését és ellenőrzését. Bizonyos eredményekre hivatkozhatunk is, tagadhatatlanul nagy fejlődést, minőségi változást jelent a multtal szemben mindaz, amit eddig is elértünk. Lényegében azonban előrehaladásunk mértéke nem felel meg a velünk szemben támasztott jogos követelményeknek. Az Állandó Bizottság még nem vált igazi vezetőjévé a magyar néprajznak. Még most is sokszor elvész operatív részletfeladatokban, erejét nem összpontosítja a soronkövetkező legfőbb kérdésekre, elhanyagolja ezeknek az elsőrendű ideológiai és szakmai kérdéseknek a széleskörű megvitatását, sőt a ténylegesen elért eredményeket sem tudatosította elég széleskörűen. Az Állandó Bizottság hibája az is, hogy tudományterületünkön a szovjet tudomány eredményeinek felhasználása mellett még mindig megbujik a nyugati irányzatok kritika nélküli átvétele, a dialektikus szemlélet mellett a régi történetietlen leíró módszerek, pozitivista álláspontok fel-felbukkannak. A fejlődést ezen a téren az Állandó Bizottság megjavított munkája van hivatva elősegíteni. Hasonlóképpen az Állandó Bizottság feladata az is, hogy a személyi harctól független elvi kritika és önkritika módszerét kiépítse.

3. Magyar Néprajzi Társaság

Társaságunk egyike a hazai nagymultú tudományos társaságoknak és a magyar néprajz legátfogóbb, legszélesebb alapokra támaszkodó társadalmi szervezete. Munkásságát a következő területeken végzi:

Rendszeresen tartja félévre megszabott terv szerint havonként tudományos előadásait, kialakult, kb. 60—80 főnyi hallgatóság előtt. Az előadások egyre inkább felölelik a néprajztudomány valamennyi területét. Meg kell azonban állapítanunk azt, hogy a vitákat nem mindig szerveztük meg, igen sok bennük az esetlegesség, a kritikai megjegyzések inkább szakmai, mint ideológiai természetűek.

A Néprajzi Társaság 1948 óta rendszeresen tart vidéki vándorgyűléseket (Hódmezővásárhelyt, Szegeden, Pécsen, Győrött), ahol a néprajztudomány művelőinek többsége összegyűl, közösen beszél meg a legfontosabb kérdéseket. A vándorgyűlések sorából ki kell emelnünk a *pécsi vándorgyűlést* (1950), ahol a régészeti és művészettörténeti társulattal együtt három napon keresztül tárgyaltuk meg tudományterületeink érintkező pontjait. Ezen a vándorgyűlésen bíráltuk a nyugati burzsoá irányzatokat, előadás hangzott el a gyarmati kizsákmányolás angol, amerikai, francia módszereiről. 1952-ben Győrött rendeztünk vándorgyűlést, ahol a néprajztudomány dolgozói a Népművészeti Intézet dolgozói

zőival és az alkotó népművészekkel közösen beszéltek meg a kultúrforradalom e területének legégetőbb problémáit. Így részletesen foglalkoztunk a díszítőművészet elvi és gyakorlati kérdéseivel, ahol a meghívott népművészek: hímzőasszonyok, faragópásztorok és fazekasok hozzászólása közelebbvitt bennünket e terület feladatainak megoldásához. Táncmozgalmunk vezetőivel részleteiben megbeszéltük az elvi és gyakorlati segítségnyújtás módszereit. Ugyane vándorgyűlésen tárgyaltuk meg a munkás életmód- és folklór-kutatás számos problémáját és feladatát. Múzeumaink munkája mellett a Néprajzi Társaságnak ezek a vándorgyűlései szolgálták a legjobban vidéki szakembereink ideológiai és szakmai nevelését.

A Néprajzi Társaság 1952-től kezdve a korábban szórványos és esetleges népszerűsítő előadásait rendszeressé tette. 1952-ben és 1953-ban megrendezett előadássorozatán résztvettek az üzemi kultúrcsoportok, a kerületi tanácsok népművelési előadói, népművészeti intézmények dolgozói. A tanfolyam iránti érdeklődés igen jelentős volt és ezért 1953–54-re a Néprajzi Társaság három előadássorozatot hirdetett.

Mindezek alapján megállapíthatjuk, hogy a Néprajzi Társaság igyekezett valóraváltani munkája során (igen alacsonyra szabott költségvetési fedezet mellett; lényegesen kisebb volt a többi tudományos társaság költségvetésénél) azokat a célkitűzéseket, amelyeket a párt a tudomány munkatársai elé tűzött, elsősorban a tudományos eredményeknek széles körben való megismerése területén. A társaság résztvett a kulturális forradalom legkülönbözőbb megnyilvánulásaiban s emellett szakmai előadásokon keresztül foglalkozott tudományunk aktuális kérdéseivel, haladó hagyományaival.

4. Magyar Nemzeti Múzeum — Magyar Néprajzi Múzeum

A múzeumi munka három részre tagolódik: gyűjtésre, megőrzésre és feldolgozásra. A feldolgozás részben tudományos publikációk, részben kiállítások formájában történik. A két első tevékenység feltétele minden további munkának, és maga is olyan szakmai követelményeket támaszt, amely komoly tudományos tevékenységnek minősül, annak ellenére, hogy ez a munka kívülállók számára kevésbé ismert és elismert. A felszabadulás és különösen az Akadémia újjászervezése óta feladataink és lehetőségeink e két pontra vonatkozólag ugrásszerűen megnövekedtek (pl. a Néprajzi Múzeum gyűjteménye évenként átlag 5000 tárggyal — a felszabadulás előtti ötszázal szemben —; 40 000 kéziratlappal, 3–4000 kötet könyvvel. Évenként általában 8–10 000 leíró karton készül el stb.). Ez magyarázza, hogy a Múzeum dolgozóinak munkája nagyrészt szűkszerűen az első két ponthoz kapcsolódik.

Harmadik részt illetően jelentős fejlődés mutatkozik a kiállítás területén, mennyiségi és minőségi tekintetben egyaránt. A felszabadulás előtt a múzeumok

kiállításai öncélúak voltak, és kevéssé szolgálták a dolgozók művelődését. Új kiállításaink nagyrészt komoly tudományos kutatás előzi meg, és ennek eredményeképpen elvileg jobban megalapozott kiállításainknak megnövekedett népnevelő szerepük, melyhez hozzájárul a kiállítások technikájában beállott jelentős fejlődés. Kiállításaink közül megemlítjük a tiszai kiállítást, mely egy szegényparaszti falu 200 éves történetét mutatja be egészen a termelőszövetkezeti faluvá válásig. A kiállítás először tett kísérletet a paraszti osztálytagozódásnak tárgyakon való bemutatására, ugyanakkor azonban megoldásai nem egyszer sematikusak maradtak, a tárgyak jelentősége elsikkadt a fényképek, dokumentumok mellett. A kiállításnak azonban úttörő jelentősége volt, és hatása érződött a vidéki múzeumi kiállításokon, amelyek jelentős mértékben hozzájárultak egy-egy vidék történeti, társadalmi, néprajzi megismerésére jelentkező igények kielégítéséhez. A Néprajzi Múzeumban és vidéken megnyíló népviseleti és díszítőművészeti jellegű kiállításaink számottevő segítséget nyújtanak táncmozgalmunknak és díszítőművészeinknek.

A gyűjtő, rendszerező és kiállítási munkák nagy fejlődése mellett azonban országos és vidéki múzeumainkban a követelményektől elmaradt a tudományos feldolgozó munka. Igaz, a Néprajzi Múzeum szakkört szervezett s e szakkör előadásain nemcsak a szűkebb szakmai kérdéseket vitatják meg, hanem a Párt ideológiai útmutatásainak néprajzi alkalmazását, a szovjet tudomány eredményeit, bírálják a nyugati tudományosság egyes munkáit. A szakkör megvitatta Sztálin elvtárs két legutóbbi nagyjelentőségű tudományos munkáját és elemezte annak néprajzi vonatkozásait. Mindez a tudományos publikációk elvi kérdéseinek tisztázását volna hivatva elősegíteni, sajnos sok esetben a tudományos vita elmélyültsége nem kielégítő, és így feladatát nem tudja kellő mértékben betölteni. De a tudományos publikálási lehetőségek korlátozott volta is befolyásolja e téren való munkánkat. Nagy hiányát érezzük olyan jellegű adatközlő folyóiratoknak, mint a szovjet *Kratkie Szooobszcenyija*, amely tehermentesítene az *Ethnographia* folyóiratunkat is, egyszersmind nagyobb lehetőségekhez juttatná a múzeumi feldolgozó munkát.

Jelentős munkát végez a múzeum a Szovjet néprajz c. litografált kiadvány megjelentetésével, amelyből a terület dolgozói megismerhetik a szovjet néprajz legjelentősebb elvi tanulmányait és anyagfeldolgozásait.

Külön meg kell emlékeznünk arról az igen nagyméretű gyakorlati munkáról, melyet a Néprajzi Múzeum végez, a kultúrforradalom tudományos alátámasztása terén. Elmondhatjuk, alig van terület, tömegszervezet, különböző művészi és tudományos terület, oktatási intézmény, kereskedelmi szervezet, mellyel ne lenne valamelyes kapcsolatunk. Itt azonban meg kell jegyeznünk azt, hogy ezeket a sokszor esetlegesen jelentkező kapcsolatokat tervszerűvé kell kiépíteni, márcsak azért is, hogy elkerüljük a tudományos dolgozóknak sokszor esetleges és aprólékos igények kielégítésével való túlterhelését, ami részben

okozza is lemaradásunkat a magasabb szintű tudományos feldolgozás területén.

Itt említjük meg, hogy a Néprajzi Múzeum igyekszik elősegíteni az országos társadalmi gyűjtés megszervezését. A Néprajzi Társasággal együtt megindította és rendszeresen patronálja az országban működő közel 100 közép- és általános iskolai néprajzi szakkört.

Mindebből kiderül, hogy a terület politikai fejlődésében, tudományunk népszerűsítésében igen jelentős mindaz, amit a Néprajzi Múzeum és vidéki múzeumaink néprajzi osztályai végeztek. Ennek lebecsülése súlyos hiba volna. Mégis éppen ezekből az értékes munkákból következik, hogy a Néprajzi Múzeum a sokféle kíváncsi kielégítése közben bizonyos mértékben lemaradt egyik legfontosabb munkájában, a tudományos kutatások eredményeinek publikálásában.

5. Néprajzi Intézetek

Az egyetemi néprajzi intézetek legfőbb feladata a tudományos utánpótlás nevelése az egyetemi oktatás keretében. Ezt a munkát nagyon megnehezítette a többszörös, nem mindig egyirányú egyetemi reform. Ennek ellenére elmondhatjuk, sikerült az egyetemi néprajzi oktatás szervezetének kiépítése és az oktatás színvonalának a felszabadulás előttihez képest jelentős emelése. Ezáltal biztosítottak mondható a szakkaderek nevelése mind elméleti, mind gyakorlati téren (ez utóbbi a múzeumi gyakorlatok, valamint a tanulmányi kirándulások és állandóan irányított gyűjtőmunka révén). A budapesti intézetnél folyik az aspiránsképzés is. Az Intézet több közös vitával alakította ki ennek szempontjait és anyagát. Ez az anyag olyan igényeket támaszt az aspiránsokkal szemben, ami biztosítani látszik leendő kandidátusaink szakmai színvonalát; ezt helyes kiválogatással kell a jövőben alátámasztani.

A tudományos kutatás és publikálás terén a budapesti intézet tagjai jelentős tevékenységet fejtettek ki, amelyet majd a publikációk tárgyalása során később veszünk szemügyre. Ez a munkásság az Intézet dolgozóinak szinte kivétel nélkül egyéni teljesítménye, s nem alakult ki olyan tudományos kollektíva, amelyet az Intézet létszáma és tagjainak képzettsége megengedne.

A debreceni egyetemi néprajzi intézet tudományos munkájának főrésze a néprajzi lexikon szerkesztése. Emellett igen jól szervezett kutatás folyik a hallgatók és fiatal kutatók bevonásával a környező tájegységek népi kultúrájának felderítésében.

Hiányosságnak kell tartanunk, hogy nincs az Intézeteknek lehetősége külön intézeti kiadványokra, amelyekben a hallgatók kiemelkedő szakdolgozatait, munkaközösségi eredményeit, s az intézeti tagság tanulmányait lehetne publikálni.

6. Kiadványaink

a) Az *Ethnographia* a felszabadulás óta rendszeresen megjelenik, tartalmában jelentős változás azonban csak 1949-ben következett be. Ekkor veti fel a folyóirat azokat az elvi jellegű hibákat, amelyek a néprajz területén érvényesültek, ekkor foglalkozik bíráló hangnemben a bécsi iskola munkájával, közöl a szovjet néprajzi iskoláról szóló nagyjelentőségű tanulmányt. Ezután a folyóirat mindegyik számában jelenik meg szovjet szakértők jelentős elvi-ideológiai irányítást adó nagyobb tanulmánya, valamint magyar szerzők dolgozatai közt is olyan, amelyben általános elméleti, elvi-ideológiai problémák, vagy módszertani szempontból figyelemreméltó észrevételek, haladó hagyományaink kérdései vetődnek fel. 1949-től kezdve az *Ethnographia* rendszeresen beszámol megfelelő rovataiban a szovjet néprajz eseményeiről, új könyvekről, a szovjet muzeológiai elvekről, publikációkról. 1952-ben vitarovatot nyitott, amelyben megkezdte a szocialista életmód kialakulása néprajzi vizsgálata kérdésének megvitatását. A folyóirat azonban még mindig nem tartalmaz elég elvi jellegű cikket és tanulmányt, az adatközlések elvi hangsúlya kevésbé érzékelhető, sok recenzióból hiányzik a javítani akaró bírálat erőteljes hangja. Meg kell azonban állapítanunk, hogy az *Ethnographia* cikkeiben, ha nem egyszer hibákkal keverten is, nem egyszer külsőségesen, de már jelentkezik s egyre inkább érvényesül a történeti és dialektikus materializmus módszere.

b) *Acta Ethnographica*. Az Akadémia kiadásában megjelent *Acta Ethnographica* előtt már volt a néprajznak egy idegennyelvű folyóirata, a *Folia Ethnographica* is. Ennek érdeme volt, hogy tudott a magyar néprajzi kutatásnak bizonyos nemzetközi érdeklődést biztosítani, e mellett külföldi haladó tudósokat is megszólaltatott. Lényegében azonban csak igényességében jelentett változást, ideológiailag alig különbözött a nyugati néprajzi folyóiratoktól. Ezzel szemben az *Acta* eddigi évfolyamaiban már részben tükröződik tudományunk elvi-ideológiai fejlődése is. Az egyes tanulmányok egyre jobban támaszkodnak a szovjet kutatás eredményeire, azonban ennek a folyóiratnak fejlődését sem tekinthetjük elég gyorsnak és határozottnak. Le kell küzdenünk még itt is azt az objektivistá szemléletet, amelyen az *Ethnographia* már jobban túljutott és ideológiai szempontból is olyan színvonalra kell emelni, mint szakmai tekintetben. Meg kell itt jegyeznünk, hogy sajtó alatt lévő számunknak késlekedése, mely már majd egy éves kiesést jelent, súlyos károsodás amúgy sem elég jó nemzetközi kapcsolatainkban. És itt kell rámutatnunk azokra a súlyos hibákra is, melyek idegennyelvű folyóiratunk terjesztésében, sőt általában folyóirataink terjesztésében mutatkoznak. Ha az Akadémia nem találja meg a terjesztés helyes megoldási módját, akkor tudományunk a bel- és külföldi tudományos közvéleménytől teljesen elszigetelődik.

Folyóiratainkban elég bátran adtunk teret egészen fiatal, sőt első tanulmányaikat elkészítő kutatóinknak; még arra is adtunk módot a kiemelkedő

dolgozatok elkészítőinek (pl. Csilléry Klára, Bakó Ferenc), hogy munkájuk az *Acta Ethnographica* hasábjain is megjelenjék. Fokozottan érvényes ez az *Ethnographiára* vonatkozóan. Ezen a téren nem követtünk el komolyabb hibát, annál inkább vidéki kutatóinkkal szemben, akiket nem vontunk be eléggé folyóirataink munkatársai közé, holott nem is egynek érdemes tanulmányairól tudunk. Ezen a téren sürgős változtatásra van szükség.

Itt kell megemlítenünk, hogy folyóirataink ívterjedelmével jogosan vagyunk elégedetlenek, s ismételten hangsúlyoznunk kell, hogy az ONM.-nak feltétlenül szüksége lenne egy elsősorban adatközlő, anyagértelmező folyóiratra, amilyen a Szovjetunióban is van, s ami egyéb publikációs lehetőségeinket mentesítené a pusztá muzeológiai adatközlésektől. A néprajz területén, hasonlóan a nyelvtudományhoz a kisebb tanulmányok és közlések nagy száma miatt a folyóiratnak hangsúlyozott jelentősége van.

c) Könyvkiadás. Könyvkiadói tervünket az irrealizmus jellemezte. Sokkal több kiadást terveztünk, mint amennyit időben meg tudtunk valósítani. A megjelent könyvek közül a Kálmány Lajos hagyatékát gondozó első kötetet kell megemlítenünk (Dégh Linda, Katona Imre és Péter László közös munkájában), amely először igyekszik a szovjet folklorisztika példája nyomán a népköltészet anyagához történeti módszerrel közelíteni, s a mellett arra is kísérletet tesz, hogy a magyar népköltészetet történeti periodizációban és társadalmi kapcsolataiban szemléltesse. A könyvvvel szemben felmerült kritika hatása alatt az Állandó Bizottság elhatározta, hogy kibővített ülésen későbbi időpontban tárgyalja meg a vitás problémákat.

Vargyas Lajos: A magyar vers ritmusa c. könyve körül igen értékes elvi jellegű vita alakult ki, irodalomtörténészek, zenészek, nyelvészek és néprajzkutatók részvételével.

Bakos József: Mátyusföldi gyermekjátékok c. munkája igen tanulságosan adja közre egy szűkebb etnikai terület egyik népi műfaját, annak minden részletével. E kötetet bizonyos hibái, objektivista filológiai módszerei ellenére is hasznosnak tartjuk anyaga szempontjából és kivéve bizonyos durva csúfolókat, a kötetet terjeszthetőnek ítéljük.

Tudományos igényű, népszerű jellegű publikációk sorából kiemeljük *Vajda László* munkáját a nagy magyar utazókról, melyben haladószellemű néprajzi kutatóink életét és tudományos kutatását tárgyalja. *Dégh Linda*: A szabadságharc népköltészete c. kiadványa a szovjet folklorisztika módszerével kívánja bemutatni a magyar népköltészet egyik korszakát. E kötet érdeme, hogy igyekszik marxista-leninista alapon tárgyalni a népköltészet kérdéseit. Az eddigi statikus szemlélet helyett történelmi szemléletre törekszik. Ez érdemek mellett jól láthatók azonban a megvilágítás gyengéi is. Külön problémát jelent a könyvvvel kapcsolatban felmerült szerzőségi kérdés, melyre nézve az Állandó Bizottság határozatot hozott, s várja az Akadémia döntését. *Ortutay Gyula — Katona Imre*: Magyar parasztmesék c. mesegyűjteményében politikailag hasznosan,

jól összeválogatott anyag dokumentálja a paraszti osztályharc különböző történeti formáit.

El kell mondanunk még, hogy vannak a néprajzi publikációnak gátló külső körülményei is. Így feltétlenül súlyos hibának kell tekinteni a szakmai lektorizálás fölötti s hosszú hónapokig késlekedő szuperlektúrákat. Egyes értékes könyveink (pl. Tiszaigar) azért nem jelenhettek meg mindeztől, mert a lektori munka beláthatatlanul elhúzódik. A sok és nem szakmai lektor — akik sokszor nem is egyetemesebb nézőpontból, hanem saját szakmájuk, esetleg egyéni nézeteik szempontjából értékelnek — beavatkozása akasztja meg az Acta Ethnographica folyóiratunk és több könyvünk időbeni megjelenését és ez nem is egy kutatónkat kedvetlenít el. Ez okozza, hogy elég kedvezőtlen a mennyiségi kép a néprajzi publikációk terén. Tudjuk, hogy valóban szükség van a néprajzi lektúra nagyobb politikai éberségére és szakmai igényességére, de e téren elkövetett hibáink nem jelenthetik azt, hogy néprajzi művek, tanulmányok megjelenése már szinte a szakmai lektoroktól függetlenül történjék. Ez a lektorok nevelését sem mozdítja elő.

Összefoglalva: általános hibája a publikációs munkánknak, hogy nem fokozódott még eléggé ideológiai megalapozottságunk, politikai harcosságunk s ha elméleti igényünk fokozódott is, ha hátrább szorultak a pusztán, történeti leíró módszerek, nem mondhatjuk, hogy teljesen kiküszöböltük azokat. Sok még publikációinkban a politikai közömbösség, a nyugati néprajzi módszerek nyíltabb-burkoltabb behatása s nem beszélhetünk arról sem, hogy könyveinkben, folyóiratainkban teljesen kibontakozott volna a szovjet tudományos életre annyira jellemző kritikai hang, elvi vita. Viszont beszélhetünk már arról, hogy folyóiratainkban, könyvkiadványainkban megjelent már s egyre inkább tért hódít a marxizmus-leninizmus ideológiája, előtérbe kerültek a szovjet tudomány eredményei is, de nem tartjuk ezt a fejlődést sem eléggé alaposnak, sem eléggé határozott tempójúnak. Publikációink elméleti színvonala még mindig sok kifogásolni valót mutat, még ideológiailag jószándékú dolgozatokban is sokszor találkozunk téves, pontatlan fogalmazással, antimarxista állításokkal. Nem tettünk meg mindent, hogy a nagyobb tanulmányok, könyvek széleskörű megvitatásával ezeket a hibákat kivessük munkáinkból, az önkritika jeleire is alig néhány esetben tudunk rámutatni, inkább találkozunk olyan felenségekkel, hogy még fiatalabb kutatóink is visszaütöttek, nem szívesen fogadják a kritikát.

7. Munkaközösségek

A folyó tudományos kutatómunka középpontjában a közelmúltban az anyaggyűjtés állott. Ez szükségszerűen alakult így, mert a néprajzi anyaggyűjtésnek és ezek közzétételének két szempontból is eltérő a jelentősége egyéb

tudományágak területétől. Egyrészt a fiatalabb tudományágak fokozottabb mértékben rá vannak utalva anyagközlésre, mint azok, amelyek az alapvető forrásanyag fontos részeinek publikálásában sok évtizedes előnnyel rendelkeznek, másrészt a néprajzi anyagközlések jelentős része, a népművészet körébe esők teljes mértékben önmagukban is fontos funkciót látnak el. Úgy éreztük, hogy maximális mértékben kötelességünk a népi kultúrának a kapitalizmus romboló hatását túlélő értékeinek összegyűjtése és kiadása. Alig vitatható, hogy az a nagy kulturális átalakulás, amely napjainkban folyik és kultúránk igazi nemzeti jellegének kibontása igen számottevő mértékben azoknak az ismert vagy kevésbé ismert néprajzi kutatóknak az anyagára épül, akik a népi kultúra értékeit összegyűjtötték és közreadták. Ennek a munkának most már szervezett folytatása egyik fontos feladatunk, s az ilyenirányú kutatás lebecsülésében éppúgy benne van a tudományos arisztokratizmus, mint az elmélet és gyakorlat kapcsolódásának meg nem értése.

Mindez természetesen csak a gyűjtőmunka fontosságát, de nem kizárólagosságát jelenti. Ha az empirikus módszerek a néprajzon belül hangsúlyozottak is, de nem lehetnek egyeduralkodók. A múltban valóban jóformán csak gyűjtés volt, s ennek következtében az elméleti tájékozódás háttérbe szorult, ami pedig a gyűjtések minőségi javulásának is feltétele.

A jelenlegi néprajzi kutatómunka 11 munkaközösség keretében folyik, melyeken kívül még egyéni munkák is vannak. A munkaközösségek vagy egy központi cél köré tömörített szervezett anyaggyűjtésre és ezen túlmenően egyéni feldolgozásra törekednek, vagy mind a gyűjtést, mind a feldolgozást kollektíve végzik, az anyag természetétől függően.

A *gazdálkodás etnográfiáját vizsgáló munkaközösség* az anyagi kultúra valamennyi ágának feltárására törekszik helyszíni gyűjtés, irodalmi hagyatékok, kéziratos történeti források feldolgozása alapján a történettudomány, a nyelvészet és középkori régészet eredményeinek folyamatos megismerésével. A munkaközösség szem előtt tartja azt az alapelvet, hogy az anyagi műveltség a termelési mód tárgyi kifejezője. A gyűjtött, rendszerezett és monografikusan feldolgozott anyag marxista elemzése alapján állapítja meg a törvényszerűségeket és célkitűzése az anyagi kultúra szintéziséhez az előmunkálatok elvégzése, a feldolgozatlan részterületek hiányainak pótlása.

A *díszítőművészeti munkaközösség* a népi díszítőművészet különböző ágainak anyagát gyűjti, rendszerezi és feldolgozza. Tevékenységének központjában a díszítőművészeti (viselet, kerámia, bútor, faragás stb.) központok felkutatása, a XIX. század második fele díszítőművészeti anyagának összegyűjtése és rendszerezése s az új díszítőművészet számbavétele áll. Mindezeknek a kultúrforradalomban való hatását, a felújítás és újjászületés jellemvonásait is elemzi.

A *folklorisztikai munkaközösség* a népköltészeti, népzenei, néptánc és népszokásanyag gyűjtésével, rendszerezésével foglalkozik. Elsőrendű törekvésük

ezen a műfajokon belül a történeti rétegek elhatárolására irányul, különös tekintettel az etnikus kapcsolatok, elsősorban a magyar-szláv kölcsönhatás feltárására. Emellett az egyéni alkotótehetségek teljes anyagának feldolgozásával az egyéniség és közösség kultúraalakító hatását vizsgálják. A haladó hagyományok ápolását és tudománytörténetünk művelését szolgálja az az intenzív munka, amelyet a munkaközösség a mult századi kiadatlan gyűjtések publikálásával, feltárásával végez.

A *munkásfolklor munkaközösség* gyűjti, rendszerezi a munkásosztály életmódjára vonatkozó anyagot, tanulmányozza a szocializmus építése során születő új kultúrájukat. A multa vonatkozóan elsősorban a haladó hagyományokat vizsgálja, de felkutatja a különböző fejlődésgátló csökevényeket is, amelyek főleg a tudat síkján jelentkeznek. A jelen anyagában hangsúlyozott a megváltozott életmód kifejezése, az előremutató elem. A multa és jelenre vonatkozóan egyaránt a forradalmi szemlélet kiemelését tartják fontosnak.

A *népi hitvilágkutató munkaközösség* a különböző társadalmi formák által kitermelt és népünk tudatában ma is jelentkező csökevényeket vizsgálja a letűnt társadalmi formák felépítményének rekonstruálása céljából. A *népi társadalom vizsgálatára alakult munkaközösség* a rokonsági intézmények (nagycsalád, had, vőség, matriarchatus stb.), vérségi kötelékek maradványainak s ezeknek a mai társadalomban betöltött szerepének vizsgálatával foglalkozik. A *matyó etnikai csoportot vizsgáló munkaközösség* a Mezőkövesd és környékén élő matyók etnikus jegyeinek tisztázására, ezek területi kiterjedésének megállapítására és kialakulásuk történeti gyökereinek feltárására törekszik.

A *termelőszövetkezeti munkaközösség* a falu szocialista építése kapcsán felépő új néprajzi jelenségek anyagát gyűjti és rendszerezi. Vizsgálja a továbbélő értékes hagyományokat, a születő újat és a fejlődést gátló maradványokat. A kutatás kiterjed az anyagi, szellemi és szociális kultúra egész területére, a hasonló szovjet kutatások figyelembevételével.

Az *egyetemes néprajzi munkaközösség* az Európán kívüli népek etnográfiajával foglalkozik, elsősorban a nemzeti társadalom időszakának kultúrájával, a gyarmati elnyomatás néprajzi kérdéseinek feltárásával, hazai kutatók és gyűjtemények publikálatlan egyetemes néprajzi anyagának feldolgozásával.

A *néprajzi lexikon munkaközössége* az anyagi kultúra területén belül az ergológiai anyag lexikális összeállítását végzi. Az egyes címszavak tartalmazzák a feldolgozandó tárgy fogalmi meghatározását, funkciójának kifejtését, elterjedésének és történeti alakulásának, társadalmi szerepének adatait és a vonatkozó bibliográfiát. A *néprajzi bibliográfiai munkaközösség* az 1867-től napjainkig terjedő néprajzi bibliográfiai anyagot állítja össze. Első lépésként a felszabadulás utáni és az 1867—1890 közötti anyagot gyűjtik össze folyamatosan.

8. Munkánk megjavítása érdekében szükségesnek tartjuk a következőket :

a) Meg kell teremteni a néprajz számára az elmélyültebb, szakmailag is elmélyített ideológiai nevelés szervezett formáit. Ennek néhány jó módjára Andics elvtársnő a tavalyi vita alkalmával rámutatott, de megvalósítására sem a néprajz, sem az Akadémia nem tett eleget.

b) Az eddiginél lényegesen szervezettebb és állandó kapcsolatot kell teremteni az osztályvezetőség, az Állandó Bizottság és a terület dolgozói között. Az Akadémia elnöksége, osztályvezetőségünk minden, a magyar néprajzra vonatkozó elvi döntés előtt hallgassa meg az Állandó Bizottságot. Az Akadémiához benyújtott terveinkre, javaslatainkra kapjunk választ, mert csak az elhangzott reflexiók biztosíthatják az Állandó Bizottság helyes tájékozódását. Kérjük az osztályvezetőség állandó bírálatát, tanácsát és ellenőrzését. Ez a bírálat és ellenőrzés azonban csak akkor lesz építő jellegű, ha munkánk ismeretében, a segíteni akarás szándékával történik és nem diktátum jellegű, mint legutóbb a Bakos-könyv bírálata során volt.

c) A néprajztudomány elvi kérdéseinek tisztázásához elengedhetetlen, hogy a Tudományos Akadémia segítségével szervezeten kiépítsük kapcsolatainkat elsősorban a Szovjetunió és a népi demokratikus országok megfelelő tudományos intézeteivel (a Szovjet Tudományos Akadémia Néprajzi Intézete, Szlovák Tudományos Akadémia Néprajzi Intézete, stb). Tudományunk fejlődését nagymértékben akadályozza, hogy mindezideig egyetlen esetben sem került sor az Akadémia segítségével néprajzi kutató, ösztöndíjas, aspiráns külföldi kiküldetésére, tapasztalatcseréjére, tanulmányútjára. Holott csak ezekkel a kiküldetésekkel biztosítható a megfelelő tudományos kapcsolat kiépítése, amely a néprajz területén legalább annyira fontos, mint más tudományágaknál.

d) Kérjük azoknak a tudományos publikációs lehetőségeknek biztosítását, amelyeket fentebb részleteztünk.

e) A néprajzi kutatás fejlődésének elősegítése és feladatai betöltésének biztosítása céljából elengedhetetlenül szükség van tudományos kutatóintézet létesítésére, amely a legfontosabb néprajzi kérdések (a kultúra nemzeti jellege, az osztálykultúrák egymáshoz való viszonya, a hagyományozódás törvényszerűségei, a kultúrérintkezések módjai stb.) tisztázására hivatott. A jelenlegi szervezeti helyzet lényegében nem biztosít jobb lehetőséget, mint ha pl. a történettudomány területén a kutatási feladatok megoldása kizárólagosan a levéltárakra és egyetemi tanszékekre hárulna.

*

Nagy vonásokban igyekeztünk feltárni a néprajz törekvéseit, elért eredményeit és hiányosságait, ugyanakkor rámutatni a problémák megoldásának néhány fő lehetőségére. A Magyar Tudományos Akadémia újjászervezésétől

kezdve a néprajz területét eddig soha nem látott anyagi segítségben részesítette, és nem kicsinyeljük le azt a segítséget sem, amelyet elvi útmutatásban nyújtott. Éppen ez bátorít fel bennünket arra, hogy a fenti lehetőségekre és szükségletekre rámutatva kérjük az Akadémia fokozottabb segítségét munkánk folytatásához, fejlesztéséhez, jobbá tételére.

II. A jelentés megvitatása

Fogarasi Béla osztályelnök nyitotta meg az ülést és felhívta a jelenlévők figyelmét a megbeszélés céljára, a néprajztudomány fejlődésének elősegítésére. Hangsúlyozta, hogy az ülés feladatát elsősorban az ideológiai fejlődés feltételeinek kérdésével való foglalkozásban látja, ami nem jelenti a szervezeti kérdések elhanyagolását, de ezzel más alkalommal és más formában igyekszik állandóan foglalkozni. Miután a jelentést előzőleg mindenki megkapta, felszólította a jelenlévőket az előzetes megjegyzések megtételére. Ismételten felhívta a figyelmet arra, hogy az ülés döntő pontjának az elvi problémák megvitatásának kell lennie.

Spira György előljáróban három kérdést vetett fel:

1. Miben látják a Bizottság tagjai azokat a konkrét ideológiai hibákat, amelyek ellen ma a néprajztudomány területén küzdeni kell?

2. Hogyan vonták be a néprajztudomány első öt éves tervének kidolgozásába a tudomány művelőinek széles körét, és hogyan folyik a második öt éves terv előkészítése. Hogyan érvényesül ebben a Bizottságon kívüli néprajzosok részvétele?

3. Hogyan fejlődtek a néprajztudomány terén működő régi szakemberek, milyen a viszony a régi és a fiatal káderek között? A néprajzosok közötti személyi ellentétek valóban olyan súlyosak-e, hogy az elvi ellentétek helyére személyi ellentétek kerülnek?

Fogarasi Béla a feltett kérdéseket az érdemi tárgyalás után tartotta megvitatandónak és megadta a szót az első hozzászólónak, *Györffy Sándornak*, aki elsősorban a Bizottság referátumához szólt hozzá. A beszámoló legsúlyosabb hibájának azt tartotta, hogy az nem tartalmazza a néprajztudomány állásának, fejlődésének alapos, elvi bírálatát. Javaslta, hogy az osztályvezetőség ilyen formában ne fogadja el a jelentést, melynek jelzet: hiányosságaihoz arra a következtetésre jutott, hogy a Bizottság nem vonta le a Bakos-könyv kapcsán megjelent akadémiai bírálat tanulságait, s nem igyekezett lelkiismeretes önkritikával felderíteni a hibák gyökereit. Sőt, megkerülve a hibákat, »diktátum jellegűnek« nevezve, visszautasította a bírálatot, kétségbe vonva annak még segítő szándékát is. Az a tény, hogy a jelentést nagymértékben jellemzi az idézett határozatban is felvetett politikai sükettség és apoliticizmus, arra enged következtetni, hogy a néprajzosok nem gondolják át főfeladataikat. Nem látja, hogy felmerült volna annak a kérdése, mit jelent a néprajztudomány vonalán az, hogy a Párt politikájának döntő láncszemévé a mezőgazdaság vált, hogy a parasztság kérdése alapvető fontosságú egész népi demokráciánk továbbfejlődése szempontjából. Nem vetették fel, hogy a néprajztudomány mennyiben felelős a maga területén azokért a hibákért, amelyek az utóbbi időben éppen a magyar falunak, a dolgozó tömegek életének nem kielégítő ismeretéből fakadtak.

A néprajztudomány vezetői súlyos hibájának véli a feladatok kitűzésében megmutatkozó szűkkörű, apolitikus kérdésfelvetést, mely fontos politikai természetű tudományos feladatok előli elzárkózásra utal. Ilyen tendenciát lát az olyan részletkérdések előtérbe állításával, mint a »Kulturális kölcsönhatások« vagy a »Hagyományozódás törvényszerűségei«-nek tanulmányozása. A jelentés említi, hogy a Tudományos Akadémia II. Osztályának vezetősége ismételten figyelmeztette a néprajzosokat feladataiktól való elmaradásra. Úgy látja azonban

hogy a híraló megjegyzéseknek csak formális elismerése történt meg, a hibák kijavítására nem tettek konkrét lépéseket.

Véleménye szerint a magyar néprajztudomány elmaradottsága a marxista történettudománytól való elzárkózásból ered. A jelentésben, valamint Ortutay programtervezéseiben több szó esik más tudományterületekkel való együttműködésről, viszont elméletben is, de főleg a gyakorlatban kimaradt éppen a történettudomány, mely pedig célkitűzéseinek egész sorát nem tudja megoldani a néprajz segítségével nélkül, különösen ma, amikor a dolgozó nép történetének vizsgálata a főfeladat. Természetesen az elszakadottságerő a történészeket is nagy felelősség terheli.

A néprajzosok ismerik Tolsztovszovjet akadémikus tanulmányát a néprajz feladatairól, ismerik a vezető szovjet etnográfusok munkáját, melyet a komplex történeti irány jellemez. Nálunk ezeknek a kérdéseknek elvi felvetése és különösen gyakorlati megvalósítása nem történt meg, sőt az elvi tisztázatlanság megmutatkozik szervezeti téren is. A néprajztudomány kandidátusai a történettudomány kandidátusai, de az egyetemi oktatásban a néprajz el van szakítva a történettudományi kartól. Egyik legfontosabb feladat volna elvileg tisztázni a néprajz jellegét és levonni ennek szervezeti konzekvenciáit. A néprajzosok ismételtelen hivatkoznak a szovjet etnográfia eredményeinek, célkitűzéseinek alapulvételére. Bizonyos eredmények vannak ezen a téren, de észre lehet venni a kritikátlan dicsekvést is. A szovjet példában a marxista tudományosság a leglényegesebb, azért az a megállapítás, hogy a magyar folklorisztika egy csoportja a marxista tudományosság alapján dolgozott, nem állja meg a helyét.

A szovjet etnográfusok kutatási vonala egybeesik a történeti kutatás irányával, a jelen korszak tanulmányozásának középpontba állításával. Ezen a téren etnográfusaink nem tanultak eleget a szovjet kutatóiból. A jelentés hajbókol ugyan a Szovjetunió néprajztudománya előtt, de nem esik szó arról, miként használták fel a szovjet tapasztalatokat. Áll ez bizonyos fokig a szomszédos népi demokráciák néprajztudománya eredményeinek felhasználására is.

A néprajz területén jelenleg is meglévő ideológiai hiányosságokkal röviden foglalkozva rámutatott néhány ellentmondásra. Ortutay Gyula 1951-ben »A néprajztudomány és kulturális forradalom« c. tanulmányában kijelentette, hogy néprajztudományunk leghamarabb a sovinizmus hibáiból gyógyult ki. 1953-ban a jelentés arról számol be, hogy még vannak maradványok ezen a téren is. De ellentmondanak az eredmények is ezen elhamarkodott, felületes megállapításnak. Utal itt az ismert Bakos-könyv hibáira, amelyeket a jelentés egyfajta objektivizmussal vél elintézni.

Györffy elvtárs a továbbiakban a jelentés javaslati részével foglalkozott. Megállapította, hogy a jelentésben foglalt javaslatok jórészt szervezeti kérdéseket érintenek. Helyesnek tartja a néprajzos hallgatók és aspiránsok külföldi tanulmányútjának biztosítását. Különösen fontos volna a Szovjetunióba és a szomszédos népi demokráciákba ösztöndíjasok kiküldése. Utalt itt arra, hogy mit jelent a csehszlovák néprajz fejlődésében, hogy már vissza is tértek a Szovjetunióban tanult etnográfusok.

A néprajztudomány eredményeire kitérve kiemeli Katona Imre tanulmányát és Kardos László még meg nem jelent tiszaiigari munkáját. Számottevő a Néprajzi Múzeum kiállítási és anyaggyűjtési tevékenysége is. A káderek fejlődését jelentősnek tartja és úgy látja, hogy az bizonyos fokig meghaladta a Néprajzi Bizottság színvonalát. Véleménye szerint a néprajztudomány az Aka-

démia segítségével — a történészek támogatásával — képes önálló kutatóintézet létrehozására, melyet a további fejlődéshez szükségesnek tart.

Foglalkozva a Néprajzi Bizottsággal hangsúlyozta, hogy tagjai akkor válnak képessé a néprajztudomány magasabb színvonalon való vitelére, ha jobban megértik azt, hogy a marxista tudományosság alapelve az önkritika, nem pedig a bíráltnak és a segíteni akarásnak a visszautasítása, ha felismerik azt a tényt, hogy a tudomány a nézetek harcában fejlődik. Javasolja, hogy a II. osztály vezetősége kérjen új referátumot a Bizottságtól, mely a mai vita eredményeinek figyelembevételével tárja fel a tudományág hiányait, problémáit, ideológiai gyengeségeit, tegyen javaslatot ezek felszámolására. Javasolja, hogy a jelentést a néprajztudomány és a rokottudományok képviselői együttesen vitassák meg.

Spira György hozzászólásában a néprajz területén legjellemzőbb hibák egyikét, a nacionalizmus maradványainak megőrzését emelte ki. Rámutatott a 48-as centenáris néprajzi gyűjtéssel kapcsolatban mutatkozó konkrét esetekre. Bírálta Ortutaynak a Kossuth-évforduló alkalmával megjelent Kossuth-tanulmányát, mely ugyan tudatosan harcol a nacionalizmus ellen, de hiányosan és helytelen módszerekkel. Különösen a magyarság körén kívül élő Kossuth-ellenes hagyományok értékelésében kifogásolja a tényleges okok nem kielégítő felismerését, melynek következtében a harc nem is lehet eredményes.

Spira elvtárs szerint a magyar néprajztudomány másik kiemelkedő hibája a parasztromantika bizonyos maradványainak továbbélése, ami elsősorban a néprajzi kutatás körének a parasztságra történő leszűkítésében nyilvánul meg. A 48-as centenáris gyűjtés is csak a parasztság körében folyt, a kiadott útmutató fel sem vetette, hogy a városi lakosság, a munkásság körében is kell ilyen gyűjtőmunkát folytatni. Ortutay említett Kossuth-tanulmánya szintén csak a parasztságra terjeszkedett ki.

A néprajzi munkaközösségekről szólva kifogásolta, hogy a folklorisztikán belül a munkásfolklórral külön munkaközösség foglalkozik egy általános folklorisztikai munkaközösségtől elszakítva, s így mindkettő értéklése hiányos és hamis lesz. A termelőszövetkezeti kutatásokat helyes kezdeményezésnek tartja, azonban rámutatott ennek a kutatási területnek a nehézségeire a tudományos általánosításokat illetően, éppen az indulás esetlegességei következtében. Sürgető fontosságú lépésnek tartja a káderek fejlődését meggyorsító intézkedések megtételét. Megoldandó az elkészült néprajzi művek lektorálási problémája is. Javasolja, hogy a fennálló kényszermegoldásokat a fiatal kutatók fokozottabb bevonásával számolják fel. Az elhangzott kritikák megszívlelésére az új ötéves terv készítése során alkalom nyílik, s ennek kidolgozásába be kell vonni a néprajztudomány művelőinek legszélesebb körét. Jónak látná, ha a néprajztudomány helyzetéről, eddigi fejlődéséről, az előtte álló feladatokról nyilvános vita indulna.

Fülep Ferenc felszólalásában foglalkozott a néprajztudomány jellegének kérdésével, a néprajz és történettudomány viszonyával. Utalt a szovjet példára, ahol a néprajztudomány a történettudománynak egy ága. A magyar néprajztudomány elméleti és szervezeti tisztázatlanságát látja a munkaközösségek és az egyetemi oktatás helyzetében. A tudományos munkák lektorálásával, kiadásával kapcsolatban általánosságban említette a Szovjetunióban a tudományos intézetek, múzeumok tudományos tanácsának jelentőségét és szerepét. Végül a vidéki szakemberek körében folyó néprajzi kutatás jelentőségét, eredményeit húzta alá, akik számára fokozottabb támogatást és nagyobb megbecsülést kell biztosítani.

Molnár Erik akadémikus a néprajzi folyóiratokban és kiadványokban érvényesülő ideológiai szempontokról szólva Gunda Béla professzornak 1949-ben megjelent »A magyar népi műveltség kelet európai helyzete« c. cikkét bírálta. Hangsúlyozta, hogy a tanulmány lényegében dacos kiállítás volt az etnográfia régi szelleme, úgy lehetne mondani, a magyar etnográfia imperialista szelleme mellett. Ebben a cikkben a magyarság felsőbbrendű fajként jelenik meg, amely felé a román és szlovák parasztok törekednek: a magyar asszony dolgozabb, gazdasági látóköre szélesebb, mint a román asszonyé, a magyarság népi organizmusát idegen hatások nem befolyásolták, viszont azok az elemek, amelyeket a környező kelet európai népek a magyarságtól átvettek, a magyar életforma felé való igazodást jelentették. A feudalizmus — a felszabadulás után — mint a magyarság örök életformája jelenik meg. A tanulmány befejező mondata: »Reméljük, hogy ez az új, szocialista etnosz megőrizheti népünk erkölcsi értékeit, s az organizáló tényezők lehetővé teszik ezeknek az erkölcsi értékeknek a gyarapítását. Mert etosz nélkül nincs etnosz, csak a kannibalizmus civilizáltabb formája«. Azt hiszi, hogy ezt alig lehet másképpen értelmezni, mint intést az etnográfia tudománya nevében a Párthoz, hogy óvakodjék a kannibalizmus civilizált formájának útjára való rátéréstől. Biztosra veszi egyébként, hogy Gunda professzor nem ismételné meg ma ezeket a sorokat és nem képviseli már az ebben a cikkében kifejezésre juttatott álláspontját.

Ortutay Gyula »Néprajz és kulturális forradalom« című cikkével foglalkozva úgy látja, hogy az lényegében elvileg helyesen fejtegeti a kérdéseket. Amennyiben azonban az etnográfia elmúlt évi munkásságát áttekinti, úgy látja, hogy ez a munkásság az elvi, ideológiai követelményeknek legfeljebb szavakban, de gyakran még abban sem tett eleget. Pedig az etnográfia nagyon komoly segítséget nyújthat a történettudománynak, kezdve az őstörténeten és végezve a mai átmeneti korszakon, ha a történettudomány részének tekinti magát és főleg, ha marxista-leninista módszert alkalmaz. A következőkben egy-két őstörténeti érdekű munka elemzésére tért rá.

Diószegi Vilmos: »A viaskodó táltosbika és a sámán állatalakú életlelke« című tanulmánya igen értékes és érdekes anyagot szolgáltat a magyar őstörténet kérdéseivel, azonban az anyagnak az őstörténeti, történettudományi kiértékelése elmarad. A cikk módszere helytelen, a felmerült történeti kérdésekben kifejezetten nem foglal állást, sőt, amikor a munka társadalomtörténeti hátterének felvázolásánál szükségét érzi, hogy marxista kutatásokra hivatkozzék, óvakodik rámutatni arra, hogy itt marxista munkákról van szó és ehelyett a legújabb kutatásokról beszél.

Jelzi, hogy Moór Elemér: »Tanulmányok a magyar nép korai őstörténetéhez« c. munkájáról egy ízben már volt alkalma az etnográfusok előtt említést tenni. Ez kifejezetten a burzsoá osztályszemléletet viseli magán az olyan állásfoglalásban, hogy a népek története egyszeri és egyedülálló, — következésképp a történelemnek nincsenek fejlődéstörvényei. Nem veti fel az osztálytagozódás kérdését. Szemmel láthatólag az orosz államalapítás normann teóriája alapján áll. Állami szervezetet tételez fel a honfoglalás előtti magyaroknál azon az alapon, hogy közös főnökük volt. Kritikátlanul alkalmazta a metafizikus életföldrajzi nézeteket és a hatalmas szovjet régészeti anyagot úgyszólván teljesen figyelmen kívül hagyja.

Bár a felsoroltak aránylag kis részét képezik etnográfiánk munkásságának, de belőlük olyan ideológiai hiányosságok tűnnek ki, amelyeket a Bizottságnak, az Ethnographia szerkesztőségének látnia kellett volna. Következésképpen

megállapítja, hogy a jelentés teljesen ki nem elégítő módon foglalkozik az ideológiai kérdésekkel, s hogy elérkezett a végső ideje annak, hogy etnográfusaink rátérjenek a marxizmus-leninizmus módszerének és alkalmazásának elsajátítására, ne érjék be többé szavakban kifejezett deklarációkkal, hanem tanulják meg alkalmazni azt a módszert, amelynek segítségével biztosan képesek lesznek arra, hogy tudományukat kifejlesszék. Ezzel komoly segítséget fognak nyújtani a magyar történettudománynak és nagyon komolyan ki fogják venni részüket a fejlődő magyar tudomány sikereiből.

Mátrai László osztálytitkár hozzászólásában csak a néprajzi kiadványok szerkesztésének ideológiai színvonalával kívánt foglalkozni. A jelentés szerint »az Ethnographia cikkeiben . . . egyre inkább érvényesül a történeti és dialektikus materializmus módszere«. Mellőzi a részletekbe menő vagy statisztikai elemzést, de megállapítja, hogy a cikkek elvi beállítása, az ideológiai kérdések tárgyalása inkább csökkenő, mint növekvő tendenciát mutat az Ethnographia egyes évfolyamaiban, párhuzamosan azzal, hogy 1950-től kezdve kisebb mértékű, pl. a szovjet tudósok cikkeinek közlése is. Mi ennek az oka? Néprajzosaink csak az elhamarkodott ideológiai állásfoglalástól tartózkodnak, vagy általában az elvi következtetések levonásától? Ami a cikkek elvi profilját illeti, számos helyen megfigyelhető, hogy a kutatók egy-egy probléma feldolgozásánál elindulnak ugyan az elemzés útján, de egyetlen egy cikk sincs úgy kidolgozva, hogy az azután egy nagyobb elvi vita tárgya lehetne. Nem kérdéses, hogy ez egyik oka annak, hogy nagyszabású és komoly vita még nem mutatkozott a néprajzi kiadványok hasábjain.

A továbbiakban elsősorban a folklór területéről beszélt, hiszen a filozófust érdeklő ideológiai problémák hiánya, fel nem vetése éppen itt látszik legélesebben. Az tény, hogy a néphit kérdése, a babonák problémái, az általános néprajznak az emberi gondolkodás fejlődésére vonatkozó kérdései, amelyek egyben mind általános néprajzi szakkérdések is, úgyszólván nem jutnak szóhoz. Azok a néprajzosok, akik ilyen kérdésekkel foglalkoztak, egyre kevésbé szóltak meg, vagy egyre kevésbé ilyen jellegű, ideológiai szempontból is fontos témákról. A vallásos maradványok, a babonák elleni küzdelem egyik konkrét feladata lehetne a néprajzosoknak. A vallás eredetéről tudományosan megalapozott, közérthető formában megjelenő brosrákai, sőt nagyobb igényű műveket kellene kiadniuk. Egyetlen egy ilyen jellegű felvilágosító vagy tudományos elemző munka nem jelent meg néprajzosok részéről. Nyikolszkij brosrájának hírlátatát sem néprajzi szakember írta. Ezeknek a kérdéseknek pszichológiai irányban való kiélézése — bár idealista irányban — a magyar néprajzban a felszabadulás után is megvolt. Néprajzosaink még azt is elmulasztják, hogy legalább ezt az idealista irányzatot megbírálják (*Vajkai Aurél*: »Népünk természetismerete« c. munkája stb.). Az emberi gondolkodás fejlődése szempontjától az általános néprajzot közvetlen közletről érintő alapvető pszichológiai kérdések teljesen érintetlenül hagyták néprajzosaink érdeklődését (pl. a beszédnek, a nyelvnek filozófiai, illetve pszichológiai problematikája, Pavlov tanai stb.).

A jelentésben felvetett terjesztési kérdésekkel kapcsolatban megjegyzi, hogy ennek tárgyalása előtt inkább foglalkozzék a bizottság a szerkesztés kérdésével, a terjesztésre kerülő művek ideológiai tartalmának, tudományos színvonalának kérdésével, mert az a benyomása, hogy az *Acta Ethnographica* most nyomdába kerülő száma aligha van jobban szerkesztve ideológiai szempontból, mint az előző évfolyamok.

Gunda Béla egyetért Györffy elvtárs azon megállapításával, hogy a jelenben az elvi bírálatnak jobban kellett volna érvényesülnie és a néprajztudomány még fennálló ideológiai hiányosságait jobban ki kellett volna domborítani. Azonban túlságosan általánosnak tartja Györffy azon kijelentését, hogy a néprajztudomány elmaradt a tudomány mai állásától. Nem elemzi, hogy miben maradt el és miért jellemzi a bírálatnak való hátatfordítás. Györffy szerint a néprajzosok elzárkóznak a történettudománytól. Kétségtelen, van bizonyos fokú elszigetelődés, melyben mindkét tudomány művelői hibásak. A megoldást a tudományos problémák közös megvitatásában és a munkamódszerek kiértékelésében látja. Így pl. a termelőeszközök fejlődésével, történetével foglalkozó néprajzosok számára vajmi kevés anyagot nyújtanak a jobbágyság történetére vonatkozó legújabb munkák. Györffy elvtárs említette, hogy a csehszlovák néprajz bizonyos tekintetben előttünk jár. Nemrég Csehszlovákiában töltött három hónapot és ennek alapján megállapíthatja, hogy valóban nagy segítségükre volt az, hogy több ösztöndíjasuk tanult a Szovjetunióban. Végeredményben azonban a csehszlovák néprajz is ugyanolyan kérdésekkel vajúdik mint mi. Viszont éppen a csehszlovák kartársak állapították meg, hogy több vonatkozásban példamutatók vagyunk számukra. A Bakos-könyv sem okozott odaát olyan problémát, mint nálunk. Ezt a könyvet lényegében úgy kell felfogni, mint egy nagyobbarányú adatközlést. Hibái természetesen vannak, egészében azonban anyagánál fogva pozitívumot jelent.

Spira elvtárs a nacionalista maradványokra utalt és példának egy 1947-ben megjelent füzetet hozott fel. A néprajz és közelebbről a füzet szerzője a 47-es mondanivalóján azonban már régen túl van. A Kossuth-hagyományok problémájával kapcsolatban hangsúlyozza, hogy szerzője messzemenően igyekezett összegyűjteni a Kossuth-anyagot mind a lengyeleknél, mind a románoknál. Azonban figyelembevéve azt, hogy ezen a téren kevés publikált anyag áll rendelkezésre, nem lett volna helyes többet mondani, mint amennyit e tanulmány szerzője mondott.

Felmerült a néprajz egyetemi kari hovatartozandóságának kérdése. A történettudományhoz, egy bizonyos vonalon pedig a nyelv- és irodalmi karhoz való kapcsolat nyilvánvaló. Van szovjet példa arra is, hogy a néprajzi oktatás geográfiai karon történik. Ez a kérdés azonban nem alapvető, ha vannak is még tisztázandó problémák. Elfogadva Molnár akadémikus elvtársnak bírálatát, aki egy 1946-ban írt tanulmányát idézte, azt válaszolja, hogy annak tárgyán, anyagán, ideológiai mondanivalóján régesrégén túl van. Ennek bizonyítására hivatkozik különböző szláv folyóiratokban azóta megjelent tanulmányaira. Összefoglalásul hangsúlyozza, hogy a jelentés bírálóinak helyes az a megállapítása, hogy az ideológiai eredményeket és hiányokat jobban ki kell domborítani. Nyílt elvi vitákban többet kell ezekkel a kérdésekkel foglalkozni a rokontudományok, elsősorban a történettudomány képviselőinek bevonásával.

Barabás Jenő hangsúlyozta, hogy a hozzászólók sok szervezeti, gyakorlati, elvi-elméleti kérdést érintettek, s az utóbbiak tisztázása a legfontosabb. Legtöbb felszólalásban kérdésként merült fel, mi a néprajztudomány feladata, célja, munkamódszere fejlődésünk jelen szakaszában? Hogy ez többek számára nyitott kérdés lehet, abban a jelentés is hibás, de hibás bizonyára maga a néprajzi munka is, melyből mindezt nem elemezheték ki más tudományágak művelői. Utal azonban Mátrai elvtársnak egy korábbi megállapítására — aki fejlettebb és nagyobb multtal rendelkező tudományokkal kapcsolatban mondotta —, hogy a tudomány végső céljai és módszereinek megállapítása a legnehezebb feladatok

közé tartozik. Tehát egy kiterjedelmű jelentés felöllelheti-e egyáltalán egy tudományágnak leglényegesebb problémáit? A hozzászólók mondanivalói általában azt bizonyították, hogy ennek vagy annak a tudománynak segédtudományaként fogták fel a néprajzot. Nem kétséges, hogy minden tudomány segítségére van a másinak, de az sem lehet vitás, hogy a néprajznak megvannak a sajátos, önálló feladatai, célkitűzései, módszerei. Mióta a marxista ismeretek tért hódítottak, azóta általánosan elfogadottá vált nálunk, hogy a néprajz történeti tudomány.

Spira elvtárs több ideológiai hibát említett. Ezek elé egy lényegesebbet tenne: az elvi általánosításoktól, a szélesebb perspektívákhoz való kapcsolódástól való félelmet. Pedig csak a látókör kiszélesítése teremtheti meg egy szaktudomány szükségszerűen szűkebb szemléletén túl a nagyobb horizontú áttekintést. Kétségtelenül vannak még nacionalista maradványok és fennáll a parasztromatika veszélye is, bár ezek ellen 1949 óta következetes küzdelem folyik. Nem ért egyet Spira elvtárral a munkásfolklor kutatása módszerének kérdésében. Ennek a súlyponti problémának a kiemelése feltétlenül helyes és nem jelenti a szerves egésztől való elszigetelődést. Az anyag jellegének eltérése, az adatközlők területi elhelyezkedése is önálló munkaközösség mellett szól. Az első öt éves terv tapasztalataink okulva, a második öt éves terv készítése alkalmából — a megfelelő időpontban — a néprajzi kutatók szélesebb körének bevonása kívánatos.

Vajda László a néprajztudomány mérlegét nem látja olyan kedvezőtlennek, amilyennek külső szemlélők ítélnék. Nem szabad megfélekezni arról, hogy ez a tudomány igen mélyről indult. A 30-as években egy-két területtől eltekintve, a magyar néprajz rendkívül elmaradt volt, a sivár és elvtelen kutatás meg sem közelítette a kor színvonalát. Ma viszont a néprajz igen komoly pozitívumokat is mutat már, s minden remény megvan arra, hogy a fejlődés üteme fokozódik.

Több elvtárs — helyesen — abból a megállapításból indult ki, hogy a néprajz historikus tudomány. Ebből logikusan következik, hogy a néprajzi munka megjavítása annyiban helyes és korszerű, amennyiben a historizmus elveinek, módszereinek erősödését eredményezi. A legsürgősebb feladat tehát a komplex munkamódszerek kialakítása. Ennek fontosságát minden etnográfus érzi. A társtudományok képviselőivel kibővített munkaközösségekben alakulhat ki a komplex munkamódszer és nevelődhetnek a kutatók.

Az a mérlegelés, amelyet Mátrai elvtárs közölt a néprajzi publikációk ideológiai szintjére vonatkozólag, korrekt és helytálló. Viszont a mai néprajz ezen a szinten már túlhaladt. Nem feledkezhetünk meg arról ugyanis, hogy a publikációs lehetőségek igen szűk volta miatt közleményeink csak igen tetemes késéssel jelenhetnek meg, a néprajz tehát, összhelyzetét tekintve, valamivel túlhaladt azon a színvonalon, amelyet a nyomtatásban látható termés tükröz. A színvonal emelésének kérdése során kell megemlékeznünk arról a tarthatatlan helyzetről is, melyet a külföldi szakirodalomtól való úgyszólván teljes elszakadás jelent. Intézményeink csak igen csekély mértékben kapnak valutát külföldi könyvek és folyóiratok megszerzésére, s ennek következtében fennáll az a veszély, hogy a magyar néprajztudomány előbb-utóbb teljesen kiszakad a nemzetközi munkából, provincializálódik.

A továbbiakban néhány olyan ideológiai-politikai hibára mutat rá, melyet az eddigi hozzászólók nem hangsúlyoztak, de amelyek jelentőségét nem szabad alábecsülni. Elsősorban a »veszélytelen« és a »hálás« témáknak hangzatos című

cikkekben való alkalmazására kíván utalni. A néprajz historikus tudomány, de forrásai döntően megkülönböztetik más történeti tudományoktól, mert a néprajz elsősorban nem írásos anyagból, hanem szóhagyományból s a recens kultúra elemzéséből meríti adatait. Ennek ellenére kutatóink nem egyszer áldozatául estek bizonyos hálás, könnyű hatást keltő szempontoknak s összegyűjtöttek olyan anyagot is, amelyhez nem néprajzi kutatómunka kellett volna. A történész kollégák részéről itt felvetett egyik probléma, a mával való foglalkozás, pl. az etnográfusok részéről nem ütközött ellenállásba. Bizonyítja ezt az is, hogy nagy apparátussal folyik a kialakuló szocialista élet és kultúra vizsgálata, a munkásfolklor és munkáseletmód kutatása. A külső szemlélőkben ezekkel kapcsolatban gyakran felmerül az a gyanu, hogy kutatóink a sajátágosan néprajzi források mellőzésével a csekély ellenállás vonalán haladva olyan anyagot gyűjtenek össze, amely a minisztériumok irattáraiban, tanácsok jegyzőkönyveiben, pártszervezetek feljegyzéseiben, statisztikai kimutatásokban sokkal teljesebben tanulmányozható. Gyűjtőink ilyen »engedményes« magatartását fokozta még a folyóiratok szerkesztőségének és a könyvkiadást intéző szerveknek az az eljárás módja, hogy ismét csak a csekély ellenállás vonalán haladva, a »hálásnak« tűnő tanulmányokat emelik ki a kéziratok tömegéből. Míg tehát egyfelől a komplex munkamódszer megerősítésére kell törekednünk, másfelől a néprajzi anyag legkövetkezetesebb elvi körülhatárolása szükséges.

Hozzászólását három pontban kívánja összefoglalni. Először : a komplex munkamódszer kialakítása és fejlesztése a néprajz továbbfejlődésének feltétele. Másodszor : a publikációs lehetőségek oly nagyarányú biztosítása adassék meg etnográfusainknak folyóiratokban, könyvekben, előadásokban, hogy az az igényeket kielégíthesse. Harmadszor pedig : az így nyilvánosságra hozott gazdag néprajzi termés alapján induljanak meg éles elvi viták, hogy az adott és kapott híralat egy ideológiailag és szakmailag egyaránt nagyigényű néprajzi munka kialakulásához vezessen.

Ortutay Gyula akadémikus köszönetet mond a Néprajzi Főbizottság nevében az Akadémia II. Osztályának, hogy lehetővé tette a néprajz elvi-ideológiai kérdéseinek megvizsgálását. A vita valóban feltárt egy sor ideológiai gyengeséget. A jelentés, amely kizárólag az elvi kérdéseket helyezte előtérbe, ugyancsak rámutat arra, hogy a történelmi és dialektikus materialista módszer megvalósítása sokszor formális. Soviniszta és narodnyik nézetek, egyoldalú paraszti szemlélet még mindig felüti fejét. A néprajznak szüksége van arra, hogy ezeket a kérdéseket előtérbe helyezve, széleskörű vita megteremtésével kritika tárgyává tétessék a felszabadulás utáni kor munkássága. Szükség van arra is, amire a jelentés is rámutat, hogy megvilágítsuk a néprajz két világháború közötti helyzetét, annál is inkább, mert ennek megítélésében közöttünk is eltérő nézetek vannak. A néprajz történeti tudomány, de sajátos kutatási anyaggal, saját ismerettárggyal és saját módszerrel rendelkezik, amely nem is jelentéktelenül eltér a politikai történet módszerétől. Ezért nevezik a néprajzt néprajznak, ezért nem segédtudomány, hanem egyik tudomány a tudományok rendszerében. A néprajz történeti tudomány jellegétől független a kari hovatartozandóság kérdése, amelynek megtárgyalása nem ide tartozik.

A társtudományokkal kapcsolatban voltak hiányosságok. Moór Elemér kifogásolt tanulmányáról egy éven át eredménytelenül kértük a bírálatot a történettudósoktól, a Történettudományi Intézettől. A munkásfolklor kérdésével kapcsolatban sem sikerült bevonnai a legkülönbözőbb politikai és tudományos szerveket. Egyedül a Munkásmozgalmi Intézettől kapott a néprajz

némi segítséget, így a munkásfolklór kérdésében összehívott viták sem vezettek eredményes együttműködésre. A Bakos-könyvvel foglalkozó akadémiai ítélethől és a néprajz külső megítéléséből Györffy elvtárs igazoltnak látja azt, hogy a néprajz jelen fejlődésünkötől elszigetelődött. Kissé lenézően bagatellizálta azt a munkát, amelyet a néprajz a kulturális forradalomban, a legkülönbözőbb tömegszervezetekkel együttműködve, egészen a filmfelvételekig megvalósított. Tagadhatatlanul többet kellett volna tennie ezen a téren. A II. Osztály vezetőségének figyelmeztetése alapján a munkásfolklór kérdésében a Bizottság kezdeményezésére az első lépések megtörténtek, s a termelőszövetkezeti kutatások is megindultak. Nem sok ez és számtalan hiba is történt ezen a téren, de tudatos elszigetelődés a néprajz részéről, — mint itt elhangzott, — nincs.

Visszatérve a munkásfolklór kérdésére — amelyről a legújabb Szovjetszkaja Etnografija-beli cikk alapján helyesebb lenne, mint munkás életmód kutatásának kérdéséről beszélni — helyesli a paraszti folklór kutatástól való elkülönítést, mert más a kutatás tárgya s módszere. A munkásosztály kultúrája elsősorban nem szájhagyományozó módon él, ideológiailag magasabb fokon áll, Spira elvtárs nézetei tehát éppen tudományelméleti szempontból tévesek.

Befejezésül kéri az Akadémia II. Osztályától, hogy segítse elő az ideológiai továbbfejlődést, nyújtson segítséget a viták eredményes megszervezésében. A fiatalok minél szélesebbkörű bevonásával egyetért. A jelentést egészében nem tartja elutasítandónak, de szükségét látja kiegészítését a felvetett szempontokkal, az ideológiai problémák központba állításával.

Vargyas Lajos rámutatott arra, hogy a hozzászólók részéről elhangzott kritikák finom elemzéssel kimutatták az ideológiai hibákat vagy hibalehetőségeket, de ezzel nem mindig volt arányban a konzekvencia levonása, illetve azt a bírálatnál súlyosabbnak tartottuk. A munkásfolklór külön munkaközösségben való kutatását helyesli. A részletfinomságok felderítésére sohasem kerülhetne sor, ha mindenki csak általánosságban a magyar néprajz egészének kutatását végezné. Túlzott következtetésnek tartja néhány kifogásolható adat miatt a Bakos-könyvet »vad nacionalisták«-nak tartani. Meglepőnek tartja azt a megállapítást, hogy a népi hagyomány történeti vizsgálata szűk és apolitikus célkitűzés, hiszen ezáltal a néprajz éppen egy formájában nemzeti, tartalmában szocialista kultúra kialakításához akar hozzájárulni. A néprajztudomány az élő, recens anyag vizsgálatával foglalkozik, tehát mindig a márt vizsgálja. Ezt az anyagot azonban történetileg értékeli. Úgy látja, hogy mindaz a kifogás, amely felmerült velünk szemben, egyrészt a jelen élet kutatása, másrészt a történetiség alkalmazása tekintetében, szem elől téveszti a néprajzi munka eme alapvető, kettős tevékenységét. De ezen túlmenően külön csoportot alakítottunk a parasztság szocialista átalakulásának vizsgálatára és a munkásfolklór kutatására. Molnár Erik elvtárs Diószegi egy tanulmányát említette annak bizonyosságául, hogy kutatóink nem vonják le az elvi következtetéseket. A tanulmány egy nagyobb munka része, így végső elvi következtetések levonása még korai volna.

Trencsényi-Waldapfel Imre akadémikus hiányosnak tartotta a jelentést, mert kimaradtak belőle — nem véletlenül — a magyar néprajztudományak ebben az időszakban nyilvánosságra került legfontosabb teljesítményei, mint a Népzene-tár I. kötete, a Kodály-émlékkönyv stb. Ha a néprajztudományak csak a II. Osztály által gondozott szektoráról szóló jelentést beszéljük meg, akkor nagyon nehéz a magyar néprajztudomány helyzetéről képet alkotni. Az I. és II. Osztály keretében folyó néprajzi kutatásoknak ezt az elszakadott-

ságát helyteleníti és veszélyesnek látja. Ilyen körülmények mellett nem látja biztosítottnak, hogy a kutatás közös elvi problémáit együttesen beszéljék meg. Nem tartja véletlennek, hogy az utóbbi időszakban meglehetősen háttérbe szorult a népköltészet kutatása. Az Ethnographia utolsó évfolyamában egy szovjet tanulmány jelent meg a csuvas népköltészetéről és Ortutay elvtársnak a Kossuthra vonatkozó hagyományokat feldolgozó tanulmánya, mely részben népköltészettel is foglalkozik. Az Acta Ethnographica-ban egyetlen, a magyar népköltészetet tárgyaló tanulmány sincs. Úgy látja, hogy ez az a terület, ahol a népzene mellett és a népzennel együtt már leginkább érett a helyzet komoly történeti következtetések levonására. Ennek a kutatási ágak megerősítése érdekében lépéseket kell tenni. A gyarmati népek néprajzával való foglalkozást Magyarországon távolról sem tudja termékenynek elképzelni autopszia nélkül, s így félt, hogy kevésbé megbízható, jórészt úti közlések felhasználásával próbálnak az elvtársak levonni eléggé bizonytalan következtetéseket.

A két osztály keretében folyó néprajzi kutatások egyesítésétől jelentős előrehaladást várnak. A Szovjetunióban a népköltészet kutatása teljes mértékben segíti a szocialista tartalom, nemzeti forma kialakításában az élő költészetet, élő irodalmat. Itt ilyen segítségadásnak még a lehetősége sem merült fel, jóllehet tudjuk azt, hogy a magyar népköltészeti gyűjtés megindulása idején milyen közvetlen volt az eleven irodalommal a kapcsolat. Erre a közvetlen kapcsolatra ma még teljesebb formájában volna lehetőség. A néprajzi lexikon elkészítését olyan feladatnak látja, amelynek megvalósítása szükséges volna, de amelyet csak minden rendelkezésre álló erő összefogásával lehet megoldani.

Spira György az elhangzott bírálatok helyes értelmezésére hívta fel a figyelmet. A felszólaló etnográfus elvtársak több megállapítás helyességét elismerték, mások viszont — elsősorban Vargyas Lajos — kifogásolták messzemenő következtetéseit. Ez valóban fenn is áll, mert hiányos anyagismeret alapján születtek. Ha az elvtársak a bírálatot segítő szelleműnek fogják fel, akkor a hibák valóságos mértékét maguk tudják megállapítani, esetleg más munkákkal kapcsolatban is.

Gyórfy Sándor helyeselte a munkásosztály életmódjának néprajzi módszerű tanulmányozását és úgy látja, hogy itt mulasztás terheli a Munkásmozgalmi Intézetet még akkor is, ha a többi szervekhez képest különösen elvi téren nagyobb segítséget adott. Utal Dégh Linda munkájának lektorálási hibájára, amely érintkezik azzal az objektivizmussal, amit a Bakos-könyvvel kapcsolatban is bírált az Akadémia. Kiemelte a termelőszövetkezeti témák kutatásának jelentőségét s utalt arra, hogy a falu életéről való informálódás terén a néprajztudománynak bizonyára lehetnének észrevételei.

Ortutay Gyula néhány megjegyzést fűzött az elhangzottakhoz. Dégh Linda tanulmányában a két néprajzi lektor, Vargyas és Ortutay kifogásolták az objektivista részeket, amit a szerző is akceptált, döntésül azonban a Munkásmozgalmi Intézet véleményét vették figyelembe. Az egyetem néprajz-szakos hallgatóinak és közvetlen munkatársainak figyelmét az informálás kérdésére mindig felhívta.

Szabolcsi Bence akadémikus néhány javaslattal szolgált az etnográfusoknak, miután a zenetudomány is hasonló problémákkal birkózott. Ideológiai problémáik tisztázása érdekében koncentráltabb figyelemmel fordultak a népzene mai élete felé, továbbá tervszerűen hozzákezdtek a magyar zenetörténet anyagának kiértékeléséhez. Még csak az első lépéseket tették ugyan meg, de remény van arra, hogy a közeli évek biztató eredményeket hoznak. A harmadik módszer abban állott, hogy megpróbálták idősebb tudományágakhoz kapcsol-

lódni s tőlük útbaigazítást nyerni. Ez a kísérlet eddig az irodalomtörténettel és a nyelvészettel folyt, most fogják megpróbálni a történelemmel. Molnár Erik akadémikus könyvét készülnek megvitatni, először szűkebb, azután tágabb nyilvánosság előtt.

Hasonló módszert javasol az etnográfia területén is. A döntő kérdéseket egy-egy fejlettebb, idősebb tudományág vezetésével úgy kell felvetni, hogy a néprajz a maga lényegbevágó szempontjait ott mondhassa el egy kiforró vagy kiforrni készülő probléma szolgálatában. Úgy látja, hogy többek között így lehetne elindítani a komplex munkát a két osztály között. Rengeteg közös kérdés van és feltétlenül segíteni kell egymásnak. Ezek a nyilvános viták, felmérések és főleg ezek a segítségkérések mindenki számára nagyon hasznosak.

A vita eredményeit *Fogarasi Béla* osztályelnök foglalta össze. A lefolyt vitához maga teljességében nem óhajtott hozzájárulni, csupán néhány megjegyzést kívánt tenni. Elsősorban a jelentés gondos elolvasása alapján kialakult kívánságait, megjegyzéseit akarta röviden összefoglalni, egyszersmind reflektálni (hajtott más formában elhangzott véleményekre s végül néhány megjegyzést kívánt tenni a ma elhangzott felszólalásokra is).

A néprajztudomány ideológiai fejlődésének magasabb színvonalra emelése céljából a legfontosabb a *néprajz tárgyának és módszerének tisztázása*. Az idevágó cikkek és előadások, valamint a jelentés elolvasása alapján az volt a benyomása, hogy ezek a fontos alapvető kérdések, amelyeket nem lehet iskolásan egy-egy definícióra szorítani, nevezetesen, hogy mi a néprajz tárgya, vagy mi a néprajz módszere, nincsenek tisztázva. Amennyiben ezek a kérdések felmerülnek és felvetik őket, ez nem a megfelelő mélységgel és alapossággal történik, hanem ötletszerűen, sokszor erősen szubjektív akcentussal, multbeli szerzői érdemek nyomatókos kihangsúlyozásával és deklaratív formában.

A vita során a néprajz tárgya és módszere kérdésében egyöntetűen elismerést nyert az az állítás, hogy a *néprajz történeti tudomány*. De nem történt meg annak vizsgálata, nemcsak ma, de általában a rendelkezésre álló irodalomban és talán még a meg nem jelent irodalomban sem, amiről Vajda elvtárs beszélt, azoknak a következtetéseknek a levonása, amelyek ellentétben állnak a néprajztudományban meggyökerezett szokásokkal. A néprajztudomány művelői elvben elismerik ugyan, hogy a néprajz történeti tudomány, de a gyakorlatban — és azt hiszi ez a néprajzi irodalom többségére áll — bizonyos statikus, metafizikus, időn kívüli jelenségekként kezelik ezeket a tiszteletreméltó néphagyományokat, népszokásokat, néphiedelmeket, népművészeti értékeket stb. Nem látja még általános formájában sem a következtetések levonását annak elismeréséből, hogy a néprajz történeti tudomány. Még kevésbé azt, hogy a néprajzot marxista történeti tudománnyá kell fejlesztenünk.

Szükségesnek látja annak tisztázását, mit értünk népen, milyen értelemben beszélünk népről. Ebbe a sokértelmű fogalomba tudatosan és öntudatlanul bele lehet csúsztatni a legkülönbözőbb régi hagyományokat. Ortutay tagtársunk igen szenvedélyesen szokott tiltakozni az ellen, hogy narodnyikizmussal vádolják a néprajzot. Természetesen minden általánosítás nagyon kockázatos. De a nép fogalma, a népiség és hasonló kérdések körül csata van, s ha mindezt nem tisztázzuk megfelelően, akkor éppen ezeken a fogalmakon keresztül folynak bele a legkönnyebben a mai tudományba is ezek a hagyományok, amelyeknek összefoglaló és rendszeres, beható kritikája még nem történt meg. Minden társadalomtudománynak egyik legfontosabb feladata a *tudománykritikai leszámolás*, a magyar tudomány multjában uralkodott hely-

telen ellenséges irányzatokkal. A szellemtörténet irányában ez folyik. A néprajz azonban még meglehetősen deklaratív nyilatkozatok színvonalán áll. A kérdések tisztázását multhatatlanul szükségesnek tartja, hogy elkerüljék az olyan hibákat, mint amelyekre itt egyes cikkekkel kapcsolatban utalások történtek.

A következő legfontosabb kérdés: mi az oka annak, hogy a néprajz művelői — ha nincsenek is teljesen megelégedve a néprajztudomány mai állásával — ebben a jelentésben is erős tendenciát mutatnak a tudomány állásának rózsaszínű szemüvegen át való nézésére. Az Osztályvezetőség úgy látja, hogy a *néprajz ideológiai állása nem felel meg a követelményeknek*, nemcsak az általános helyzethez illően, hanem a lehetőségekhez viszonyítva sem. Személy szerint is úgy látja — s ezt többször hangsúlyozta is, nemcsak a néprajzra vonatkoztatva —, hogy nálunk az anyaggyűjtésnek helytelen felfogása uralkodik egyes szakmákban. Megelégednek az anyag- és adatgyűjtéssel. Utal arra, hogy a »Társadalmi történeti tudományok helyzete és feladatai Sztálin elvtárs új munkáinak megvilágításában« c. előadásban 1951. december 10-én kifejtette álláspontját ezzel kapcsolatban. Ebben az előadásban megállapította, hogy »a pusztán anyaggyűjtésre való szorítkozás a társadalmi összefüggések megkerülésének mai formája«. Az anyag- és adatgyűjtés rendkívüli fontosságát, hasznosságát senki sem akarja lebecsülni, de ennél megállni nem lehet. Teljesen helytelen és tudománytalan az a módszer — melyre vannak példák —, hogy »én közlöm az anyagot, és a következtetéseket, — ha tetszik —, vonja le más«. — Ilyen munkamegosztás nem kedvező a tudomány fejlődése szempontjából. Sok cikkben ilyen szándékos megállás mutatkozik, s ez összefügg a legkisebb ellenállás problémájával, amit nem lehet »objektív fizikai törvényszerűségnek« tekinteni a mi területünkön.

A jelentésnek feltétlenül feladata lett volna megvizsgálni, mi ezen a téren a helyzet. A jelentés 21. oldalán levő fenti problémára irányuló értékeléssel nem ért egyet. »Általános hibája a publikációs munkánknak, hogy nem fokozódott még eléggé ideológiai megalapozottságunk, politikai harcosságunk, s ha elméleti igényünk fokozódott is, ha hátrább szorultak a pusztán történetietlenül leíró módszerek, nem mondhatjuk, hogy teljesen kiküszöböltük azokat«. Ez nem elég, ez nem felel meg a helyzetnek.

A továbbiakban ismertette Erdei Ferenc írásban közölt észrevételeit a néprajzi munkára vonatkozólag. Ebben Erdei elvtárs nagyon élesen, különös nyomatékkal emeli ki azt, hogy sokkal igényesebbnek kellene lennünk etnográfusainkkal szemben. Ezzel egyetért. Más üléseken is hangsúlyozta már, hogy az igényesség kérdése tudományos fejlődésünk egyik döntő láncszeme. Az anyaggyűjtésre való szorítkozásban nem objektív szükségszerűséget lát, hanem hiányságot. Az anyaggyűjtést állandóan össze kell kapcsolni módszertanilag a tudományos, elvi kérdések tanulmányozásával. Az anyaggyűjtés csak akkor sikeres és csak akkor szolgálja az új tudományos törvényszerűségek megismerésének a célját, ha át van hatva elvi és módszertani szempontokkal. Hangsúlyozza a beszámoló azt is, hogy az empirikus módszerek nem lehetnek egyeduralmukodók. Ez igazán magától értetődő megállapítás, de nem erről van szó és ha ilyen szelíden fogalmazzuk meg a dolgokat, nem jutunk el a célhoz. Másról van szó. Arról, hogy nálunk egy szűk empirizmus uralkodik a társadalomtudományok területén, különösen a néprajz területén. Egy olyan empirizmus, amely bizonyos elzárkózást jelent a marxizmus által felvetett problémáktól. Pl. attól, ami legjobban Sztálin munkája alapján áll annyira világosan előttünk, hogy a tudományok főfeladata az objektív törvényszerűségek kutatása és ennek alapján törvények megállapítása. Úgy véli, ez a néprajzra is vonatkozik, s annak is

szoros kapcsolatban kell lennie ezekkel az általános törvényekkel. S ez az, ami hiányzik, és ezért van egy ilyen empirizmus felé való hajlam, a szűk empirizmussal való megelégedés.

Ugyancsak nem ért egyet a jelentés alábbi megállapításával. »Le kell küzdenünk itt is azt az objektivistá szemléletet, amelyen az Ethnographia már jobban túljutott és ideológiai szempontból is olyan színvonalra kell emelni (tudniillik a folyóiratot), mint szakmai tekintetben«. A beszámoló itt hamis és helytelen ellentétet konstruál az ideológiai színvonal és a szakmai színvonal között. Nem lehet magas a szakmai színvonal, ha az ideológiai színvonal nem magas. Ha egyetértünk abban, hogy a néprajz társadalomtudomány, felépítmény az alapon, le kell vonnunk ennek konzekvenciáit. Nem a néprajz a segédtudomány — ezt nem is mondta senki — hanem a munkának anyaggyűjtésre szorító részét csak segédtudománynak lehet számítani. Nem tartja teljes tudománynak azt a tudományt, amely nem törekszik törvények megállapítására, objektív törvényszerűségek felismerésére. S ebben áll az igényesség, melyet nagymértékben nélkülözött mind a beszámolóban, mind az általa elolvasott cikkekben.

Rátért ezután a *publikációk* kérdésére, melyről a beszámolóban is és a beszámolón kívül is rendkívül sok panasz hangzott el, tájékoztatást adott a fontosabb kiadványokról. Megállapította, hogy a lektorok és szerkesztők nem végzik eléggé felelősen a munkájukat, semmitmondó recenziókat írnak, agyondícsérik egymást. Utalt »Tisztaigaz« esetére, s megállapította, hogy a néprajzokat megtevésztő módon tájékoztatták a könyv helyzetéről. (A szerző nem volt hajlandó a munkát a lektorok kívánságainak megfelelően átdolgozni.) A szerzők rendkívül érzékenyek a kritika iránt és azt szeretnék, hogy a Magyar Tudományos Akadémia úgyszólván változtatás nélkül és minél hamarabb közölje azokat a munkákat, amelyeket ők közlésre szánnak. De ezt csak akkor lehet teljesíteni, ha a munkák komoly ideológiai színvonalon állnak. Az Akadémia lesz legboldogabb, ha nem kell majd annyi gondot fordítani a különböző lektorálásokra és a szerkesztői munkára. Persze ma nem ez a helyzet és a néprajz terén különösen nem. Nem engedhetjük meg azt, hogy értékes anyagot, de komoly ideológiai hibákat, fogyatékoságokat tartalmazó munkákat a Magyar Tudományos Akadémia kiadványaiban megjelentessünk. Örömmel veszi Fülep Ferenc elvtárs által felvetett javaslatot a tudományos tanácsok megalakulására vonatkozólag, így ez a fórum már átvizsgálja azokat a munkákat, amelyek azután kiadás céljából az Akadémia elé kerülnek.

A szakmai izoláltság és befelé fordulás kérdésében helyesnek tartja azt a megállapítást, hogy itt kölcsönös hibák történtek. A történettudomány művelői nyilván nagy elfoglaltságúak és sok feladatuk következtében nem adtak elég segítséget, pedig elsősorban nekik áll ez módjukban. Itt azonban többről is van szó. Azok a megállapítások, amelyek ma itt történtek, főleg Vajda László részéről, a komplex kutatási módnak kialakításáról, rendkívül helyesek. Az olyan cikkek, amelyek úgyszólván pontot tesznek a továbbépítendő problémák után, azt a benyomást keltik az emberben, hogy sok esetben nincs meg a törekvés erre, hanem elegendőnek tartják az anyagközlő módszert. A jövőben a fokozott összműködést egyik legfontosabb feladatnak látja.

Elismerve a néprajztudomány eredményeit, melyet főleg a múzeumi munka és az azzal kapcsolatos népművelő munka, valamint anyaggyűjtés terén ért el, ismételtelen leszögezi, hogy az empirizmus jóval erősebb, mint ahogy erre a jelentés rámutat. Gátolja a néprajztudomány fejlődését, és ezt a gátat át kell szakítani. Ehhez szükség van magasabb igények felállítására. Magasabb igénye-

ken érti azt is, hogy törekedni kell komoly monográfiákra. Ott az igény kikényszeríti a fejlődést, az elvi kérdések megtárgyalását. Helyesli, hogy a jelentés a szovjet példára hivatkozik, de éppen a Szovjetunióra hivatkozva azt tartaná a legfontosabbnak, hogy a nagyobb igényeket vegyék példának a néprajz művelői. Szándékunk az, hogy fejlesszük és előbbrevigyük a társadalomtudománynak ezt az igen fontos ágát. Az utolsó kérdés ebben a tekintetben az, amit Zsdanov vetett fel; amikor emlékezetes beszédében a filozófusokat igen alaposan és élesen megbíráta, hogy képesek lesznek-e a filozófusok arra, hogy fordulatot hajtsanak végre tudományunkban. Zsdanov erre igennel felelt, s ő is azt hiszi, hogy a néprajzosok képesek erre, de nagy erőfeszítéseket kell tenniük, és nagyobb önkritikával kell mind a multat, mind a jelen teljesítményeket megnézni.

Említést tesz az idézés módjáról, t. i. semmi különbség nincs a Horthy-fasizmus legsötétebb idejében megjelent irodalom és az 1945 óta megjelent irodalom idézése között. Erre a legkirívóbb példák egyike Moór dolgozata, ami annál fontosabb, minthogy németül jelent meg. Nála teljes nyíltsággal mutatkozik meg az idézetek helytelen alkalmazása. Elképesztő könyv-bibliográfiája is. Abszolút kritikátlanul vonul végig a 40-es évek irodalmán.

A felszólalás további részében röviden a vita egy-két mozzanatához kívánt szólni.

Vajda László elvtárs felszólalásával a komplex módszer jelentőségére vonatkozólag egyetért. Ezt az öt éves terv készítésénél is figyelembe kell venni. Nem ért egyet azzal, amit Vajda a megnyilatkozási szabadság kérdéséről mondott. Mindenesetre ki kell zárni azt, hogy reakciós felfogások megnyilatkozásai szabadságot kapjanak. Erről nem lehet vita. Azonban ezen túlmenően sem engedhető meg az a luxus — a nemzetközi helyzet és a magyar helyzet összes tényezőinek figyelembevételével, — hogy úgy iskolázzuk a tudomány művelőit, hogy mindenféle helytelen, tudománytalan írásokat közöljünk és akkor azután őket utólag alaposan megbíráljuk. Hasonló probléma merült fel az irodalomban, de ezen már túlvagyunk. A vélemények harca nagy elvét nem szabad vulgarizálni. Nem igaz az, hogy csak mindenféle zagyvaság és káros nézet közlése és utólagos bírálata útján tudnánk iskolázni. Helyes az, ha a hibákon tanulunk, ha kísérletezünk. Nemcsak százszázalékos tiszta igazságokat lehet a vitában kifejtetni, hanem tévedéseket is, de meg kell találnunk azt a helyes formát, amely lehetővé teszi számunkra azt, hogy ez nem a legképtelenebb nézetek sokaságát fogja előidézni az alkotó, tartalmas vita helyett.

Trencsényi elvtárs megjegyzést tett arra vonatkozólag, hogy a beszámoló és a vita nem terjedt ki a népzene és a népköltészet kérdésére. Ez igaz. Az osztályvezetőség a néprajz általános állásával akart tisztában lenni. Egyébként feltételezi, hogy azok a hibák, amelyek általában megvannak, azok az I. osztály területéhez tartozó néprajzi területeken szintén megvannak és hogy ott ugyanazok a feladatok jelentkeznek, mint amelyek a II. Osztályon.

Befejezésül Fogarasi Béla osztályelnök feltette a kérdést: mi a teendő? Egyet ért Györffy elvtárral abban, hogy a jelentés ebben a formában még nem tekinthető kielégítőnek. Elvi észrevételeit hozzászólásában kifejtette. Úgy látja, hogy a vita felhasználásával a jelentést át kell dolgozni a gyakorlati javaslatokkal együtt.

Összefoglalva megállapítja, hogy bár a vita távolról sem ölelte fel eléggé az egész nagy kérdéskomplexust, mindenesetre fontos lépés volt előre azon a téren, hogy egyrészt a néprajz legfontosabb ideológiai kérdéseit tisztázza, másrészt más tudományágak számára is olyan tanulságokat regisztráljon, amelyeket e tudományágak művelői saját tudományuk fejlesztésére tudnak felhasználni.